

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

FAKULTA PEDAGOGICKÁ
KATEDRA ČESKÉHO JAZYKA A LITERATURY

JOSEF KAINAR: OD NOVÝCH MÝTŮ K VELIKÉ LÁSCE
BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Nikola Lomnická
Český jazyk se zaměřením na vzdělávání

Vedoucí práce: PaedDr. Jiří Staněk, CSc.

Plzeň 2019

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně
s použitím uvedené literatury a zdrojů informací.

V Plzni, 28. června 2019

.....
vlastnoruční podpis

Poděkování

Chtěla bych tímto upřímně poděkovat vedoucímu své bakalářské práce, PaedDr. Jiřímu Staňkovi, CSc., za trpělivost, vstřícnost, ochotu a poskytnutý materiál k bakalářské práci. Rovněž také za velkou míru pochopení, kterou pro mě měl, a to nejen po dobu psaní.

JOSEF KAINAR: OD NOVÝCH MÝTŮ K VELIKÉ LÁSCE

OBSAH

ÚVOD	2
1 EPOCHA 1945-1950	4
1.1 1945-1948	4
1.2 1948-1950	7
2 MEDAILONEK JOSEFA KAINARA	9
2.1 PRVNÍ KRŮČKY	9
2.2 V TVŮRČÍM ROZPUKU	16
2.3 RYBY A BLUES	19
3 NOVÉ MÝTY	23
4 VELIKÁ LÁSKA	30
4.1 NAPŘÍČ LÁSKOU	30
4.2 KRITICKÉ REFLEXE	34
4.3 VLASTNÍ INTERPRETACE	37
5 PROČ?	42
ZÁVĚR	47
RESUMÉ	49
SEZNAM LITERATURY	50

Úvod

Josef Kainar! Básník, jenž mistrně dokázal vylíčit každodenní realitu v těch nejkrutějších a nejméně líbivých barvách, zároveň však svou duši posílal, jak nejjemněji dovedl, na teskných náladách blues až na samé dno srdce každého, kdo byl ochotný naslouchat. Jako čtenář jsem objevovala úskalí Kainarovy tvorby nesouměrně a postupně. Táhlo mě to k němu však od nepaměti, a to hned z několika důvodů.

Byla jsem dítětem, jemuž před spaním rodiče na dobrou noc četli básníkovu veršovanou Zlatovlásku. Své recitační schopnosti jsem jako malá holka trénovala na Kainarových Říkadlech a atmosféru mých nevinných bezstarostných večerů dokreslovaly písničky Karla Plíhala z alba *Nebe počká*, které v našem obývacím pokoji hrály, mám pocit, snad odjakživa. Svou úlohu také sehrál fakt, že pocházím z muzikantské rodiny a sama hraji na několik hudebních nástrojů, mé srdce je tedy, jak už tomu u muzikantů bývá, uvězněné ve spárech jazzu a smutného blues. Mé poznávání Kainara probíhalo vlastně jistým způsobem inverzně.

Stejně jako jsem se s postupným dospíváním stále raději vracela k jeho veršům, které jsem již znala, ráda jsem také objevovala Kainarovy další sbírky. Tenkrát jsem poprvé vzala do ruky *Velikou lásku*. Vzpomínám si, že jsem nerozuměla tomu, co čtu, věděla jsem jen, že mě to vůbec nebaví. Sbíрку jsem vrátila do knihovny a zůstala jsem nedotčená jejím obsahem.

Za to mne ohromily *Nové mýty* a obrazivost tak ošklivá, že jsem si ji byla schopna udržet v paměti ještě nějakou chvíli poté, co jsem sbírku zavřela. V tu samou dobu jsem na hodinách dějepisu naslouchala hrůzám komunistického režimu a na hodinách literatury slýchávala o socialistickém realismu.

Přečetla jsem uchváceně ještě *Osudy* a ujasnila jsem si chronologické pořadí sbírek, než jsem se k *Veliké lásce* rozhodla vrátit. Tentokrát jsem však začínala rozumět tomu, co vlastně čtu.

Byl to jeden z nepříjemných okamžiků dospívání, vystřízlivění z dětských dní. Od té doby ve mně zůstával neklid, který se nepatrně zavrtěl pokaždé, když jsem na Kainara myslela. Tento neklid mě dovedl až k psaní této bakalářské práce.

Je třeba zdůraznit, že si tato práce neklade za úkol učinit nějaké převratné odhalení v básnickově tvorbě, ani přijít s něčím, co dosud nebylo řečeno. Cílem práce je spíše na pozadí obecně vymezené kulturně-politické literární situace zasadit *Nové mýty* a *Velikou lásku* pečlivěji do souvislosti s autorovým životem, jednotlivě konkrétní sbírky analyzovat a pokusit se poukázat na jisté skutečnosti, které by už v době *Nových mýtů* naznačovaly tak radikální a na první pohled náhlou autorovu básnickou proměnu.

Jelikož je *Veliká láska* jakýmsi velkým milníkem v básnickově cestě, jenž znamená pro Kainara jistý předěl na literární tvorbu *před* jejím vydáním a tvorbu *po* ní, je tato práce doplněná i o vlastní interpretaci této sbírky.

Závěr práce je doplněn o možné hypotézy, proč se Kainar rozhodl sbírku jako je *Veliká láska* vlastně vůbec vydat. Uvědomuji si však, že je tato otázka nesmírně komplikovaná a můžeme o odpovědích na ni pouze polemizovat. Jediným člověkem, který na ni dokáže dát pravdivou odpověď, zůstává Kainar sám.

1 EPOCHA 1945-1950

Ačkoli pro světové dějiny jako takové znamená období komunismu a socialismu jen malou tečku na časové ose, pro naši republiku, tenkrát ještě Československou, trvala tato epocha téměř polovinu její existence. Po dvou největších historických katastrofách, tedy světových válkách, přišel v roce 1945 konečně mír a s ním i nová pravidla a nové role. Po přetrhnutí kontinuity v nejširším slova smyslu se svět opět začínal vzpamatovávat.

Nová, poválečná epocha české literatury, jež se začíná v těchto letech formovat, vznikala na pozadí socialistické revoluce. Tato nově vznikající umělecká, mravní a politická situace byla determinována historickými událostmi jako byly Mnichov, okupace, válka a osvobození. Každá lidská existence se zde stále ještě vzpamatovávala ze zažitých hrůz. Po této skutečnosti nebylo možné vrátit se existencionálně ani umělecky k životu před válkou. Bylo třeba vytvořit nové hodnoty, o které bylo možné se opřít. Byl to právě Sovětský svaz, který se tou dobou svou ideologií zdál tím správným řešením. O to více, když to byl právě Sovětský svaz, jenž byl naším zachráncem. Vývoj české literatury v socialisticky realistickou však nebyl tak plynulý.

Socialistický realismus se v naší zemi dostával k plné síle ve dvou základních fázích. Pozornost zde bude věnována především vývoji poezie, která je pro tuto bakalářskou práci mnohem podstatnější a významnější.

1.1 1945-1948

První pochopitelnou reakcí poválečné literatury je návrat zpět k zažité tragédii a snaha podat o ní svědectví, čemuž velmi přispělo také protrhnutí cenzury. Po skončení druhé světové války přichází vlna poválečného vydávání děl, jež za války vydány být nemohly.

Přesto se však už v roce 1946 na prvním spisovatelském sjezdu objevily snahy odvrátit se od existencionalismu, jenž byl velmi rozšířený a jenž se zde jevil jako přirozené vyústění, a přiklonit se spíše do centra událostí a politického dění, vyjádřit literárně loajlnost k dobové ideologii a umělecky ji podpořit.

Proti této tendenci se začaly přirozeně objevovat koncepce protichůdné. Literatura potřebovala, stejně jako společnost a lidstvo obecně, čas a prostor na vzpamatování se z poválečného rozpadu.

Hlavním požadavkem těchto koncepcí bylo především izolovat umění a literaturu od politiky a navázat na starou ideologii. Toto literární pojetí usilovalo také o orientaci na směry západoevropské, do prostředí buržoazní společnosti, nikoliv na východ.¹

Požadavky socialistického realismu byly snad mnohem snadněji realizovatelné v próze, i když i zde bylo zapotřebí spoustu prostoru. Mezi autory, kteří obraceli dění svých knih do prostředí současného života a poukazovali v nich na vývojové perspektivy, patřili v rané fázi například Václav Řezáč a Marie Pujmanová.²

Pro poezii však byly tyto nároky už mnohem obtížnější. Byla pro ni přirozenější tematika emocionálního vypětí poválečného světa, v němž se mísila radost z osvobození se stále hmatatelným otřesem z války. Mezi nejcharakterističtější autory rané poválečné tvorby spadá především František Halas, společně s Vítězslavem Nezvalem, Františkem Hrubínem, Vladimírem Holanem nebo Jan Zahradníčkem.

Na prvním spisovatelském sjezdu roku 1946 proti socialisticky požadovanému obrazu umění a poezie vystoupil Vítězslav Nezval. Zde obhajoval názor, že předmětem poezie je nikoliv centrum politického dění, nýbrž člověk, a to především jako bytost konkrétní a citlivá. Rovněž konstatoval, že není možné chtít po všech básnících zpracovávat jedno jediné téma, ale že je nutné dbát i na jejich básnickou individuálnost.³

Zrcadlem Nezvalova výstupu byla celková situace poezie v prvních poválečných letech. Byla totiž velmi různorodá. Tato rozrůzněnost byla definována několika skupinami, díky nimž je potřeba individuality poezie patrná. Jedna z nich se stále zabývala doznívající okupací. Sem spadala například spirituální poezie kolem skupiny Kamila Bednáře. Za další skupinu se dal považovat surrealismus brněnské skupiny kolem Ludvíka Kundery, nebo na avantgardní předválečnou poezii navazující Skupina 42. Sem spadal například Josef Kainar nebo Ivan Blatný. Tato básnická skupina zobrazovala především život člověka po temné a nelibivé stránce. Naproti tomu existovala i skupina kolem Rudého práva, která již tenkrát pracovala s politickou tematikou a do poezie se jí dařilo vnášet atmosféru socialismu.⁴

¹ BURIÁNEK, František. *Česká literatura od r. 1945 do současnosti*, s. 5-6. Praha: Karlova univerzita v Praze, 1965

² Tamtéž s. 5

³ Tamtéž s. 5

⁴ Tamtéž s. 6

Toto téma však ještě nebylo tolik dominantní. Poezie let 1945-1947 se stále nesla převážně v duchu existencialismu, surrealismu a avantgardy. Jen velmi neochotně naslouchala požadavkům potlačit individualismus a přijmout jednotnou formu.

Pozoruhodné bylo z tohoto hlediska například dílo Vladimíra Holana, který dokázal spojit obojí. Holanovi se dařilo umělecky zachytit politické dění, aniž by přišel o svou individualitu. Ve svých dílech z tohoto období, *Panychida* a *Rudoarmějci*, dokázal potlačit patetické vyznění, jenž bylo hlavním charakteristickým znakem poezie poučkové. Podobného výsledku se podařilo dosáhnout také Františku Hrubínovi.⁵

Nezmínit nelze ani Františka Halase, který byl jednou z největších autorit poválečné poezie a který na velmi malém prostoru dokázal proniknout do obrovské myšlenkové hloubky. František Halas byl autoritou jak občanskou, tak uměleckou. Dokázal se nenásilně zařadit do řad budovatelů, a to především díky svému velkému smyslu pro odpovědnost a silnému mravnímu vyznění. Přesto však Halas zůstával v pozadí boje a křiku, jelikož si byl vědom toho, že to byla smrt, jež předcházela této poválečné svobodě. Proto se i v poučkové vřavě odvracel od všeho povrchního, a díky tomu si dokázal zachovat lidskou tvář.⁶ Halas měl celou řadu následovníků, kteří na něho navazovali. Mezi nimi byl i Josef Kainar. Ačkoliv však přišlo mnoho takových, kteří se snažili Halasovo mistrovství napodobit, zůstal nenapodobitelnou individualitou.

Ani próza těchto let se neomezovala na diktované paradigma a kvetla bohatými a velmi silnými náměty. Svým postavám a jejich osudům vdechovala neobyčejně silné příběhy, vystihovala revoluční dobu v celé její velikosti a konfliktnosti. Její nedílnou součástí je i *Reportáž psaná na oprátce* od Julia Fučíka, jenž v ní podává svědectví o tragičnu válečné doby. Jako další významné osobnosti prózy těchto let lze zmínit Jana Drdu, Egona Hostovského nebo Jiřího Weila.⁷

Politická situace doby byla však den ode dne stále vyhrcořenější a naléhavější a přechod od demokracie k totalitnímu režimu byl na spadnutí.

⁵ BURIÁNEK, František. *Česká literatura od r. 1945 do současnosti*, s. 17. Praha: Karlova univerzita v Praze, 1965

⁶ Tamtéž s. 18

⁷ Tamtéž s. 19-22

1.2 1948-1950

V únoru roku 1948 proběhl v Československu státní komunistický převrat. Tato nová politická situace nezasáhla hluboce jen do politického života, ale také do situace literatury. Řada časopisů se úplně zrušila, některá nakladatelství zestátnila, stále více literatury bylo zakazováno. Tato situace byla nešťastná také například pro katolické autory, nebo pro silné individualisty. Jedním z mnohých takových byl i Ivan Blatný, který po únoru 48 emigroval. Do exilu jich odešlo mnoho. Situace byla zlá nejen likvidací jejich textů, ale bohužel, v nejednom případě, i autorů samotných. Výmluvným příkladem je Jan Zahradníček, jenž byl jednou z obětí vykonstruovaného odsouzení a následného věznění.⁸

S novou dobou bylo zkrátka nutné změnit i podobu literatury. Na Sjezdu národní kultury roku 1948 vystoupil například Zdeněk Nejedlý se svou tezí o tom, že surrealismus je směrem již překonaným a že snová realita nedokáže stvořit realitu, jenž by byla lepší než ta současná, tedy realita Sovětského svazu.⁹ V roce 1949 byl poté založen Svaz československých spisovatelů, který vymezoval základní teze a principy nového literárního umění.

V próze se začal objevovat žánr tzv. budovatelského románu, který splňoval požadavky socialistického realismu. Budovatelský román byl charakteristický zejména zaostřeným pohledem na politiku a na společenské vztahy člověka, to vše v souladu s pracovní tematikou a třídností.¹⁰

V poezii dřívější existencialismus a surrealismus vystřídal občanský patos s politickou lyrikou. Poezie byla nyní plná bojovného zvolání a básníci, kteří nebyli stíháni, se sjednotili v oslavách proletářství a chválách dobového socialismu.

Mezi autory tohoto občanského patosu se objevil mimo Josefa Kainara například i Konstantin Biebl nebo Vítězslav Nezval. Tvrdě kritizována byla například Seifertova *Píseň o Viktorce* pro svou nedostatečnou politickou angažovanost, podobně na tom byl však i Nezvalův *Veliký orloj*.¹¹ Objevovaly se zde taktéž pokusy navázat na Majakovského či oživit v poezii žánr pamfletů.

⁸ HAMAN, Aleš. *Česká literatura po roce 1945*, s. 17-18. Praha: FORTUNA, 1990

⁹ BLAHYNKA, Milan. *Člověk Kainar*, s. 138. Ostrava: Profil, 1983

¹⁰ BURJÁNEK, František. *Česká literatura od r. 1945 do současnosti*, s. 9. Praha: Karlova univerzita v Praze, 1965

¹¹ Tamtéž s. 18-19

Tato schematičnost a jednotvárnost básnické tvorby přirozeně nemohla vydržet dlouho, o to nemožnější to bylo pro poezii, která je pod neustálým živlem nitra básníka. Zanedlouho se začala objevovat touha tuto programovost poezie překonat.¹²

Krátce po roce 1950 se poezie začala obracet zpět k osobní a životní zkušenosti a intimitě. Tento návrat k něčemu důvěrně známému obohatil soudobou bojovou poezii o lásku k životu, své domovině a ke své zemi. Občanský život se zde začal propojovat se životem niterním a soukromým. Došlo k rozvázání patetičnosti. Autoři nejmladší generace se opět začali více zabývat tematikou člověka, do poezie začalo pronikat vědomí lidské komplikovanosti a rozporuplnosti lidského nitra. Mezi autory, kteří postupně poezii znovu rozvazovali, spadal Pavel Kohout, Josef Seifert se svou *Maminkou* nebo Miroslav Florian.¹³

Od druhé poloviny padesátých let se poté dostala ke slovu poezie všedního dne a ideologie básníků časopisu Květen.

V próze pak okovy budovatelského románu rozvázaly například Škvoreckého *Zbabělci*. Začalo se zde více spoléhat na tvůrčí individualitu, na talent a uměleckou náročnost. Realita začala být viděna komplexněji a složitěji a stejně jako u poezie začínala do díla pronikat lidská citlivost a niternost.¹⁴

¹² BURIÁNEK, František. *Česká literatura od r. 1945 do současnosti*, s. 19. Praha: Karlova univerzita v Praze, 1965

¹³ Tamtéž s. 19-20

¹⁴ Tamtéž s. 10

2 MEDAILONEK JOSEFA KAINARA

2.1 PRVNÍ KRŮČKY

Abychom byli schopni hlouběji proniknout do nitra Kainarových básní, je nejprve třeba znát kořeny, ze kterých ony básně vzešly. Je to právě mládí, kde se začíná formovat charakter tvorby, jež předurčuje, jakou cestou se básníkův styl bude vyvíjet, a ani u Kainara není tato skutečnost výjimkou. Ba právě naopak, pokud chceme dílu Josefa Kainara porozumět, nesmíme podcenit jeho mladistvý začátek, který je pro celou jeho tvorbu tím klíčovým. Začátek, kdy se Kainar, jak ho známe dnes, teprve rodil. Proto bude prvním krůčkům Kainarova života věnováno více prostoru.

Josef Kainar se narodil 29. června 1917 v Přerově, v době, kdy zemi sužovala první světová válka, Josefu a Františce Kainarovým. Jeho otec pracoval jako inspektor státních drah v Hulíně. Byl zproštěn povinnosti bojovat na frontě, malý Kainar tedy vyrůstal s oběma rodiči, společně se starší sestrou Irenou. Ne však nadlouho. Když oslavil své desáté narozeniny, manželství jeho rodičů bylo rozloučeno a budoucí básník zůstal s otcem. Kainarův tatínek se roku 1927 oženil s Marií Kutálkovou a později se všichni přestěhovali do Olomouce, kam byl Kainarův otec pracovníčně přeložen. Mladý Josef Kainar z předchozího přerovského gymnázia přestoupil na místní gymnázium, aniž by tušil, že to je teprve začátek a že nakonec úspěšně odmaturuje až v Hlučíně.

V Přerově Kainarův vnitřní svět nepochybně velmi časně ovlivnilo rušné prostředí železnice, společně s ruchem vlaků i jejich jízdním řádem a nepokojem nádražní bubliny, ve které se jako malý pohyboval. Ostatně atmosféra železnice není v jeho díle výjimkou a jemně prolíná celou jeho tvorbu. Objevuje se dokonce i ve tvorbě pro děti. Tuto nádražní tematiku není zkrátka složité v jeho dílech najít.

Svět vlaků však není jediné, co Kainara ovlivnilo. Na básníka působila i rodinná situace, jež nebyla úplně příznivá. Z dochované korespondence otci je patrné, že Kainarův vztah k „matce druhého stupně,¹⁵“ jak ji sám nazýval, nebyl zrovna kladný, a že Kainar se ve svém domácím prostředí necítil dobře. Tyto skutečnosti rozhodně nesehrály šťastnou roli v jeho vývoji. To, že byl Kainar těmito událostmi poznamenán, dokazují i jeho časté úteký z domova, ke kterým se přidaly studijní problémy na přerovském gymnáziu. Tyto

¹⁵ BLAHYNKA, Milan. *Člověk Kainar*, s. 16. Ostrava: Profil, 1983

problémy zahrnovaly řadu neomluvených hodin i kolísání Kainarova studijního prospěchu, včetně dvojky z mravů. Vše nakonec skončilo vysvědčením na odchodnou.

Z přerovského gymnázia si mimo výše zmíněného vysvědčení odnesl Kainar i jizvu na těle, ke které se v budoucnosti sice stavěl s humorem, ale která byla nesmazatelnou památkou na to, že Kainara kromě rodinných a studijních problémů trápila i nešťastná láska. Právě kvůli ní si Kainar od jednoho studenta, navštěvujícího téže gymnázium, vypůjčil revolver a následně se postřelil. Zranění naštěstí nemělo žádné vážné následky a Kainar si z tohoto sebevražedného pokusu odnesl pouze lehké poranění na levém boku.¹⁶ Lze předpokládat, že se jednalo pouze o mladickou nerozvážnost a že Kainar neměl ve skutečnosti v úmyslu svůj život ukončit. Podle slov Kainarových spolužáků byl tento čin spíše jakousi snahou na sebe před dívkou upozornit a pohnout jejími city. V jednom z pozdních rozhásků, které byly pro Kainara tak typické, a které vydával pod pseudonymem Kain, básník právě na tato léta, léta útěků z domova, dvojky z chování a první lásky, s úsměvem a jakýmsi něžným vděkem vzpomínal.¹⁷

Již Přerov opouštěl Kainar pravděpodobně s vypěstovanou láskou k poezii. Jako by nestačilo, že byl talentovaným hudebníkem a velmi zdatným kreslířem, Kainar přidal na seznam svých aktivních zájmů i literární činnost. Již jako student na přerovském gymnáziu vynikal jako skvělý recitátor. Svou úlohu v Kainarově lásce k poezii ale dozajista sehrálo i právě ono železnici protkané město. Přerov nebyl jen městem vlaků a jízdních řádů, ale také velmi hrdě pěstoval svou literární tradici a aktivně podporoval mladé básníky, a to mimo jiné i v místním deníku *Obzor*, který vítal básnické mládí a jehož redaktorem byl Ondřej Mikulášek. Kainar tedy chodil ulicemi města, jež si velmi vážilo poezie a v jehož deníku vycházely pravidelně celé řady veršů mladých básníků, a chodil v něm právě ve věku, který začíná být náchylný k poezii. V tuto dobu byl však Kainar ještě velmi skromný a tichý, co se jeho veršů týče. Ačkoli je zřejmé, že už zde Kainar začínal psát, nechával si prozatím své tajemství hluboko v sobě.¹⁸

Sedmnáct Kainarových let v Přerově ovlivnilo jeho život více, než si možná uvědomoval, když ho opouštěl. Zažil zde rozpad rodiny, byl zde sužován první láskou a trápily ho vážné studijní problémy. Mimo tyto strasti zde však měl také několik přátel

¹⁶ uvádí dopis dochovaný v agendě přerovského gymnázia

¹⁷ BLAHYNKA, Milan. *Člověk Kainar*, s. 18. Ostrava: Profil, 1983

¹⁸ Tamtéž s. 19-21

z hudebního prostředí. Zde si vypěstoval svou muzikálnost, která s ním posléze jako dobrá přítelkyně pokračovala napříč celým životem a která následně dala jeho tvorbě nový směr. Kainar si v Přerově také vypěstoval svůj vztah s literaturou. Ať chtěl nebo ne, Přerov ho vybavil vším tím, co ke Kainarovi neodmyslitelně patří. Včetně první z jeho třinácti kytar.¹⁹

Když v roce 1934 své rodné město opouštěl, nesl si svou dvojku z mravů, vysvědčení na odchodnou a jizvu na boku jako vypálený cech. Na olomouckém gymnáziu byl od samého začátku zapsán jako problémový, a jako problémový z této školy také odešel, a to hned po prvním školním roce, s velkým množstvím zameškaných hodin a s dalším vysvědčením, které neopravňovalo vstup do septimy.

Jeho otec, kterého čekalo další pracovní přeložení, se rozhodl najít mladému Kainarovi novou školu. Roku 1936 tedy náš básník nastoupil jako repetent na hlučínské gymnázium. Ačkoliv toto gymnázium fungovalo teprve velmi krátce, bylo proslulé dobrým prospěchem a chováním místních studentů. Právě to mohl být důvod, proč tuto školu otec svému synovi vybral. Mohlo to být jiným duchem na škole, nebo mohl být příčinou mladý profesorský sbor, nicméně škola dostala své pověsti a studijní situace Kainara se skutečně zlepšila. Kainar se zde zdokonalil v češtině a francouzštině a jeho zájem o zmíněné předměty byl tak velký, že se je posléze rozhodl studovat i na vysoké škole. Navzdory malému prohřešku v oktávě a dvojce z chování v pololetí, Kainar nakonec ve dvaceti letech bez problémů odmaturoval.

Kainar se na hlučínském gymnáziu zapsal jako běžný průměrný student. Co se týče prospěchu, nebyl ničím zvláštní. Většina lidí, která se s ním na gymnáziu potkala, na něho však vzpomíná jako na nadprůměrného muzikanta, který byl v čele kulturních a společenských akcí. Hlučín jako by ho uklidnil. Jako by se zde našel. Na rozdíl od Přerova zde získal Kainar sebevědomí vyjít se svými verši ven. Spolužáci o něm mluvili jako o laskavém a mírném mladíkovi se silnými skly v brýlích, který byl vyrovnaný a suverénní, vynikal v řečnických debatách a který výborně recitoval. Z několika výpovědí je patrné, že Kainar byl velmi niterní a citlivý člověk, který své vyznání často obracel v žert. Snad ze strachu z odmítnutí a poranění si často sám ze sebe dělal legraci, aby předešel výsměchu druhých. Toto *kainarovské* srdce k nám často z jeho poezie promlouvá.²⁰

¹⁹ BLAHYNKA, Milan. *Člověk Kainar*, s 21-25. Ostrava: Profil, 1983

²⁰ Tamtéž, s 30-31

Hlučínská léta však, navzdory tomu, že se zde Kainarovi dařilo lépe, neznamenal idylu. Ve stejný čas se nad Evropou vznášel mrak nastávající války a byl zde zaséván strach o to naléhavěji právě proto, že rozpory národního a sociálního charakteru zde byly mnohem závažnějšího rozměru. Na hlučínské gymnázium přicházeli studovat žáci z chudých rodin a studenti zde mluvili plynou němčinou. Kainar do těchto míst přišel z města, které bylo tradiční a vlastenecké. Mladý básník zde roku 1936 uveřejnil antifašistickou báseň *Pochod villonovců*, která byla zveřejněna v místním *Studentském časopise*. Tato báseň byla vůbec první básní, kterou na sebe Kainar významněji upozornil, a získala ocenění nejlepšího příspěvku čísla, a to pro „*myšlenkové přítomnění básníka 15. století*.“²¹

Tento zmíněný měsíčník byl Kainarovým hlavním publikačním útočištěm až do roku 1938. Jednalo se o časopis, který dával prostor mladým začínajícím autorům. Ti zde mohli nejen publikovat svá díla, ale i o nich diskutovat s dalšími autory. *Studentský časopis* se těšil velkým sympatiím různých škol a profesorů, a kromě Kainara jím prošla řada významných literárních osobností. Kromě veršů uveřejňoval měsíčník také prózu, články, referáty nebo kresby.

Už tehdy byl Kainar posuzován jako velmi slibný, zejména pro obrazivost a emocionálnost. Přestože na samých začátcích se Kainarův typický *hřbet* básně teprve tvořil, začíná zde mít typické motivy. Ve *Studentském časopise* zveřejnil předtím Kainar všehovšudy jen 3 básně, a přesto o něm padala velká slova jako: „*V poezii vyrůstá Kainar v opravdového básníka*.“²² Důležité je také zmínit, že časopis umožňoval přispěvatelům i osobní setkání, na která byli zváni význační autoři a která se konala v rámci letního prázdninového tábora *Řadov*. Právě desátého ročníku *Řadova* se zúčastnil i Josef Kainar. Těchto 14 dní na mladého básníka velmi pozitivně zapůsobilo a dodalo mu touhu rozvíjet se. A co více, ještě pevněji ho semklo s literaturou.²³

Kromě *Studentského časopisu* přispíval Kainar také do *Moravskoslezského deníku*. Básně zveřejněné v těchto dvou časopisech byly také součástí tou dobou nevydaného rukopisu Kainarovy prvotiny *Tulák spí na louce*. Mimo jiné se dokonce už v tomto rukopise objevilo i později slavné *Blues o mrtvém vrabci*. Nedílnou součástí byl také již zmíněný *Pochod villonovců*. Básně z tohoto rukopisu, zveřejněné v *Moravskoslezském deníku*, měly

²¹ BLAHYNKA, Milan. *Člověk Kainar*, s. 31-33, 36. Ostrava: Profil, 1983

²² Tato slova však použil pouze rovnocenný přispěvatel, který byl Kainarovým přítelem.

²³ BLAHYNKA, Milan. *Člověk Kainar*, s.36-39. Ostrava: Profil, 1983

navíc nádech zažívané marnosti, která na velké části rukopisné sbírky leží. Na své první vydání, sbírku *Příběhy a menší básně*, si však ještě několik let počkal. Není také tajemstvím, že Kainarovým velkým vzorem byl František Halas, který mu zřejmě s vydáním první sbírky pomohl a kterého nikdy nepřestal obdivovat. Přesto však dokázal nespadnout pod množinu všech Halasových následovníků, ale dokázal vést své verše vlastní cestou.

V letech 1937 a 1938 Kainar velmi hojně psal a publikoval. Získal dokonce i několik ocenění od výše zmíněných časopisů, i různých jiných drobných cen v celorepublikových soutěžích. Na básních *Důvěra* a *Malá země*, stejně jako dříve na *Pochodu villonovců*, Kainar dokázal, že má srdce otevřené, plné pochopení pro národní cítění a že mistrně ovládá lyriku s občanským nádechem.²⁴

Odezva na tyto básně byla hojná a Kainar slyšel a byl slyšen, cenil si a byl ceněn, i když nejvíce prozatím jen ve *Studentském časopisu*, který se mu během tří let stal obrovským přítelem. Mimo básní tohoto cítění publikoval ale i básně milostně lyrické, plné bolesti, rozchodů. Zároveň si stále držel duši člověka, který se chrání smíchem a který ví, jak mocná zbraň je humor a vtip. Když Kainar odcházel z Hlučína studovat do Prahy francouzštinu a češtinu, byl plně připraven k další tvorbě.²⁵

Kainar začal v Praze studovat na podzim roku 1938. Praha tou dobou ovšem nebyla místem, kde by panovala tvůrčí atmosféra. Právě naopak. Celé město bylo neustále v pohybu a ovzduší bylo cítit hořkou chutí bojovat a chránit lásku k zemi. Uběhly týdny a měsíce velké tísně. K básnění zde burcovala touha reagovat na Mnichov a vyjádřit vztek a vzdor pomocí veršů. Kainar odpověděl tím, že napsal báseň *Pozdravujte mi*, ale vzhledem k situaci nebylo, co dělat více. Praha byla pod drtivým vlivem Německa, zpřísnila se cenzura, spousta časopisů a novin bylo zrušeno, což bylo nešťastné pro básníka, který do města přišel ve svém tvůrčím rozpuku a který si od Prahy patrně hodně sliboval. Bohužel, i z básně, kterou reagoval na Mnichov, bylo zřejmé, že Kainar si Prahy neužívá, že spíše teskní po venkově:

*„...Při cestě vychrtlé topoly
na voze hladové oči.
Víme, že všechno obolí*

²⁴ BLAHYNKA, Milan. *Člověk Kainar*, s. 51. Ostrava: Profil, 1983

²⁵ Tamtéž s. 47-55

Proč se z nás nikdo jen neotočí?

Cínovou lucernu pod ojí

Zhasnout jsem zapomněl v noci

Je plamen, jenž se nezhojí

Neprohořívá hněvem

do bezmoci...“

(Josef Kainar – Pozdravujte mi)²⁶

Když 17. listopadu 1939 došlo k zavření všech vysokých škol a Kainarovo studium skončilo, odešel z Prahy, a ačkoli se později rozhodl studium dokončit, k Praze si už nikdy vztah nevypěstoval.

Mladý básník se neuchvácen hlavním městem vrátil zpět na Moravu a začal bydlet v Ostravě. Na tomto místě obnovil spolupráci s *Moravskoslezským deníkem* a začal znovu publikovat. Kromě dvou básní v tomto deníku vyšla Kainarovi i jedna báseň v měsíčníku *Lumír*. V mezičase pracoval na dráze, v Ostravici na pile, nebo se živil jako profesionální kytarista v orchestru.

Před vydáním své úplně první sbírky Kainar ještě párkrát publikoval v *Moravskoslezském deníku*. Je pravděpodobné, že s vydáním první sbírky mu pomohl právě František Halas. To lze vyrozumět z nedatovaného dopisu Františka Halase Kainarovi, ve kterém ho vyzývá k odevzdání finálního rukopisu, *aby byla naděje vydat ho ještě na jaře*. Datum tohoto dopisu je sice oficiálně neznámý, nicméně je odhadem datován právě do roku 1940, kdy Kainarovy *Příběhy* vyšly.²⁷

Doba, v níž sbírka *Příběhy a menší básně* vyšla, byla dobou Ortela, Blatného a Koláře. Mladá poezie byla na roztrhání a o mladé talenty se sváděl boj. Svědčí o tom například úryvek z recenze Bedřicha Václavka, jenž reaguje na *Jarní almanach básnický*, vydaný na jaře roku 1940, tedy pár měsíců předtím, než Kainar vydal svou prvotinu. V tomto almanachu měl několik básní také Josef Kainar. Václavek nesouhlasil s pojetím, které básníkům připsal Václav Černý:

²⁶ KAINAR, Josef. *Básně a Blues*. Praha: Československý spisovatel, 1978

²⁷ BLAHYNKA, Milan. *Člověk Kainar*, s. 61,64. Ostrava: Profil, 1983

„Zato nevidíme, že by se stavěli nějak demonstrativně proti pojetí člověka jako „zlomku a nástroje lidských skupin“, a že by jejich cestami k novému lidství byly jen intimní zážitky a že by hlavním nástrojem jejich básnického poznání byla introspekce. Hromadná nota je u všech básníků přitlumena, ale z veršů tohoto sborníku mluví jasně každému, kdo dovede vnímat poezii.“²⁸

Bedřich Václavek se poté zabýval i samostatnými autory. O Josefu Kainarovi Václavek napsal, že má *svůj vlastní fantazijní fond, svou vlastní atmosféru a svoje barvy*. Vyzdvihl také Kainarovu schopnost *rozpínat své básně od osobní lyriky k básním objektivním*.²⁹

Společnost i kritika byla ke Kainarovým Příběhům vstřícná a sbírka byla celkově velmi dobře přijata. Padala slova jako *hledá a brousí*, psalo se o něm jako o autorovi, kterému nestačí vyšlapaná pěšinka.³⁰

Svou první básnickou sbírkou se Kainar prezentoval jako velmi pečlivý a talentovaný básník, který každé slovo pečlivě vybírá. Žádná z jeho slov zde nebyla vyřčená nadarmo. Kainar *„proséval písek světa přes síto své lásky, aby pro nás zachytil zlatá zrnka krásy*.“³¹

I přestože reakce na Kainarovu první vydanou sbírku byly kladné, básník s vydáním další sbírky nijak nechvátal. Hojně psal básně³², občas publikoval v různých almanaších a sbornících³³, ale kromě toho hojně tvořil a překládal i písňové texty. Básník totiž stále spolupracoval s již zmíněným orchestrem. Tady vznikla například tolik oblíbená *Miss Otis lituje*.

Josef Kainar ovšem v tomto temném období netoužil nijak zvlášť po tom být tištěn a čten, a snad za to mohla i sílící cenzura. V dopisu pro Jana Pilaře z roku 1941 Kainar píše: *„...Víš, kdysi mne hrozně těšilo býti vytištěn, a proto (jaká domýšlivost!) i sem tam čten. Dnes mne baví ukládat své listy veršů do lepenkových desek, při přenášení dřeva si*

²⁸ Převzato z BLAHYNKA, Milan. *Člověk Kainar*, s. 66. Ostrava: Profil, 1983

²⁹ Tamtéž

³⁰ Tamtéž

³¹ PAVLOK, Bohumil. *Marxistický mýtus*. Akord XIII 1947, s. 115

³² Pracoval například na pro cenzuru nevydané sbírce *Dvůr*. V tuto dobu také již vznikalo množství básní, například *Křídlovkář*, které se později objevily ve sbírce *Osudy*, jež byla vydána až roku 1947.

³³ například sborník *Podání ruky*... Básně publikované v něm zašifrovaně vyobrazovaly život temného protektorátního období

prozpěvovat básně beze slov (...) Při tom všem si velmi ledabyly uvědomuji, že nosím s sebou podivnou věc, kterou musím před lidmi skrývat...“³⁴

Tento dopis pochází z Ostravice, kde pracoval na pile. Je patrné, že Kainar sem jezdil zapomenout na soudobý svět. Není divu, že se uchýloval k bezeslovným rytmickým nápěvkům, že „*bloudil po Zlíně, voněl po víně*“³⁵ a není divu, že by se raději dál ubíral hudební cestou, že by rád studoval konzervatoř a v malém bytě měl jednu klavír, jak se svěřuje Janu Pilařovi v pokračování dopisu. Kainar byl však předurčen pro literaturu, a jeho nejvýznamnější životní etapa má teprve přijít.

2.2 V TVŮRČÍM ROZPUKU

Životní i tvůrčí období Josefa Kainara, které nás zajímá nejvíce, přichází s koncem války a pokračuje až do doby, kdy se Kainar stáhnul na Dobříš. Problematice *Nových mýtů* a *Veliké lásky* jsou v této práci věnované samostatné kapitoly, nicméně je i tak potřeba neomezit se pouze na tyto dvě sbírky a neizolovat se od ostatních událostí, jež období těchto let zahrnovalo.

V půlce svého života měl Kainar na kontě jednu vydanou sbírku, rukopis pozdějších *Osudů* a několik básní, které vyšly v následujících *Nových mýtech*. Prožil určující část svého života v Přerově, Hlučíně a Ostravě, na místech, která byla národnostně a sociálně vyhrocené, ale která zároveň v kontrastu s tím žila moravskou tradicí. Kainar se v útlém mládí vyhnul velkým městům jako byla Praha s Brnem. Byl citlivý nejen esteticky, ale i politicky. Vděčný za prosté lidi, kteří se v tomto prostředí pohybovali, a v jistém smyslu skryt před zraky veřejnosti.

V roce 1945 přichází do Kainarova života tiše a po špičkách novinářská kariéra. V prvním čísle začínajícího časopisu *Nástup, týdeník ostravské mládeže*, které vyšlo 1. června, lze od Josefa Kainara najít celkem 4 příspěvky. V jedné z básní se Kainar vyjadřuje k osvobození a oslavuje v ní Rudou armádu.³⁶ Kainar však v tomto čísle nevystoupil pouze jako básník, ale můžeme zde od něho objevit i fejeton, který nese název *V samotách* a jehož nálada je lehce protifašistická. Onen fejeton vypráví o mladíkovi z národní stráže, který se vrací domů a touží tam být oslavován jako hrdina. Doma zjistí, že celá jeho rodina

³⁴ Převzato z BLAHYNKA, Milan. *Člověk Kainar*, s. 83. Ostrava: Profil, 1983

³⁵ Písňový text Josefa Kainara *Trochu v hlavě mám*. KAINAR, Josef. *Stará a nová blues*. Praha: Československý spisovatel, 1984.

³⁶ Jde konkrétně o báseň *Po vojně*, kterou lze najít v *Nových mýtech*, vydaných roku 1946

se na boji taktéž podílela, a je chvíli zklamaný, že není takovým hrdinou, jakým si myslel. Tento smutek se však téměř okamžitě změní na pýchu „*nad těmi svými doma.*“ Kainarův prozaický jazyk zde není tak suverénní a obratný jako jazyk básnický a je zde patrné, že Kainar se jako prozaik teprve hledá.³⁷

Už v tomto časopise se Kainar po osvobození vydává zcela novou cestou: začíná se u něho projevoval výrazná satira a začíná se mu líbit v publicistickém kabátě. Poprvé za svůj život se básník usadil ve velkém a kulturně významném městě, Brně, a usadil se v něm na dlouho. Byl zde obklopen významnými lidmi, uzavřel tvůrčí přátelství, rozvedl se a poznal svou druhou ženu. Dozrál nejen společensky, ale i občansky. Velice podstatná je také Kainarova práce v deníku *Rovnost*. Právě v tomto deníku Kainar přijal vstup do Komunistické strany Československa.³⁸

Rušné prostředí žurnalistické a básnické přirozeně nutilo Kainara neustále se zdokonalovat a vyvíjet. Prostředí deníku stále vybízelo ke komentáři nejrůznějších společenských záležitostí. Byl zde zkrátka jako ryba ve vodě.

Již tady je patrné, že se neměnil jen svět, ale i Kainar sám. V tak rušné době, plné politických a společenských přesunů, kde se společnost žene kupředu, aby zapomněla na hrůznost války, není divu, že se každý snaží najít si v novém světě vlastní místo. Literatura nedočkavě překračuje, aniž by věděla, co přesně že má vlastně dělat. Má vyhlížet novou budoucnost, která se rychlým krokem přibližuje, má zobrazovat svět v syrové přítomnosti, nebo má se ohlížet za slepými a promarněnými roky protektorátu? „*Poezie reagovala živě a někdy překotně, zpívala snadno podle vzorů a někdy byla bezradná.*“³⁹

Kainar, jakožto básník již slyšený a známý, stál před rozhodnutím, jakým směrem se jeho poezie bude dále vyvíjet. Již dříve jsme zmínili, že Kainarovo občanské cítění má citlivé senzory. Nešlo ignorovat touhu po aktuálnosti, kterým svět literatury kypěl, ani vyzývavé volání po bojovnosti a snad i výchovnosti.⁴⁰ Kainar si názory na současné dění utvářel a upevňoval svou publicistickou satirou. V *Rovnosti* můžeme už v letech 1945-

³⁷ BLAHYNKA, Milan. *Člověk Kainar*, s. 97-98. Ostrava: Profil, 1983

³⁸ Tamtéž, s. 93-97

³⁹ POHORSKÝ, Miloš. *Veliké a hořké lásky a sny*. In: KAINAR, Josef. *Vybrané spisy 2*, s. 321. Praha: Československý spisovatel, 1989

⁴⁰ Tamtéž s. 321-324

1946 u básníka zaznamenat sovětské téma, které bude v budoucnu tak určující.⁴¹ Co je však v tomto období mnohem důležitější, je jeho nově objevená publicistická síla, která se velmi brzy nato úzce vymezila na Kainarovy typické rozhlásky.⁴² Jazykem ostrým jako břit a sarkasmem hlubokým jako propast komentoval Kainar v Československém rozhlasu pomocí rozhlásků pravidelně události uplynulého týdne jak doma v Československu, tak ve světě. Právě díky rozhláskům si Kainar osvojil potřebu jednat, reagovat na svět, odporovat a cítit zodpovědnost.⁴³

Kromě publicistické činnosti a působení v *Rovnosti* spolupracoval Kainar také s *Divadlem satiry* v Pelhřimově. Satira byla Kainarovým druhým jménem, není tedy divu, že si s lidmi z ochotnického divadla velmi dobře rozuměl. Souboru rád a ochotně pomáhal, psal satirické texty, drobné scény, dokonce složil pro jednu z her i písničku. Nejvýznamnější hrou *Divadla satiry*, na které měl Kainar svůj podíl, zůstává *Cirkus Plechový*, jenž si vysloužil velkou oblíbenost a měl velké množství repríz.⁴⁴ Divadelní prostředí v Kainarově srdci ještě nějaký čas hladově hnízilo. Kainar se pokoušel o renovaci operety, napsal v tomto duchu řadu písniček a pokoušel se i o pár vlastních her.⁴⁵ Žádný větší úspěch však našeho básníka v této divadelní oblasti nečekal.

Vraťme se ale zpět k poezii. Po dlouhé pauze od první vydané Kainarovy sbírky uběhlo již několik let. Rukopis sbírky *Osudy*, který byl hotový a připravený již v roce 1943, se povedlo vydat až roku 1947. Ačkoliv *Nové Mýty* vyšly již roku 1946, dobou vzniku jim *Osudy* předcházely. Roku 1950 vyšla *Veliká láska* a Josef Kainar mezi těmito sbírkami stihl vydat ještě sbírku *Říkadla*, určenou dětem. Po šestiletém období ticha, kdy společnost jen tiše čekala na jeho další sbírku, vyšly najednou během pěti let básnické sbírky čtyři. Tento klíčový čas však není rušný jen množstvím vydaných sbírek, ale i jejich obsahem. Kainarova poezie se zde představuje hodně proměněně.

Roku 1949 také umírá František Halas. Tato událost otřásla básnickým světem, neméně však otřásla i tím Kainarovým. Josef Kainar na smrt *svého* Halase reagoval nekrologem v *Lidových novinách*.

⁴¹ V *Rovnosti* například vyšla báseň *Vlna 900*, zařazena později i ve sbírce *Nové mýty*, v níž se objevují motivy sovětského světa.

⁴² Causeristický veršovaný komentář na okraj týdne

⁴³ BLAHYNKA, Milan. *Člověk Kainar*, s. 107,109. Ostrava: Profil, 1983

⁴⁴ Na jednom z představení se byl dokonce podívat i Jan Werich.

⁴⁵ Mezi nimi můžeme zmínit například hru *Ubu se vrací aneb Dršťky nebudou*. Veřejně se tato hra nikdy nehrála. Lze také uvést hru *Nebožtík Nasredin* z roku 1959.

*„...Protože jaképak zde
 řeči chlácholivé
 nad tím, kdo žil
 až dunělo,
 kdo tak měl rád vše urputné a živé,
 až se mu umřít nechtělo,
 kdo tak se vkládal
 celý do úderu
 i do něhy,
 že zpíval naplno,
 když lid měl hlad:
 zrazuje ten, kdo mlčí -
 jaképak tady
 sní a spí, a dřímá...“*

(Josef Kainar – Za Halasem)⁴⁶

Tento nekrolog je kromě hmatatelného žalu nad ztrátou svého mistra i dokladem, jakým způsobem Kainar dokázal promítnout své srdce do velmi úsporných, a přesto velmi úderných veršů, které nepláčou přehnanou sentimentalitou a vykřičenou lítostí, ale které zasáhnou duši a srdce přesně tam, kde mají. Situaci komentují bez zbytečných cukrovinek, ve své nejholejší a nejsyrovější podobě. Kainar byl touto schopností vyzbrojený dokonale. Je výmluvné, že nekrolog *Za Halasem* vychází právě rok před *Velikou láskou*.

2.3 RYBY A BLUES

Co následovalo po *Veliké lásce*, jak vypadal Kainarův život na Dobříši, proč se uchýlil k rybaření, co mu přinášelo mlčení ryb, jak moc podstatných bylo v Kainarově životě jeho třináct kytar a vše okolo jeho milovaného blues, to jsou všechno záležitosti, které přicházejí až v čase, jímž se tato bakalářská práce už nezabývá a které by vydaly na bakalářskou práci samostatnou. Jejich zevrubné a podrobné líčení není na tak malém prostoru možné. Pro kompletnost Kainarova života je však nelze jen tak pominout, proto

⁴⁶ KAINAR, Josef. *Vybrané spisy* 2. Praha: Československý spisovatel, 1989

si alespoň velmi krátce nastíníme, po jakých životních cestách Josef Kainar bloumal a kterým směrem se tiše vydal po tom, co si svou agitační poezií takřka vykřičel hlasivky.

Tři roky po *Veliké lásce* Kainar vydal *Český sen*. Tato sbírka navazuje na *Velikou lásku* zejména stejným subjektem, jímž byl, podobně jako v předchozí sbírce, především lid. Přes veškerou snahu o to zobrazit monumentálně národní existenci v historickém kontextu, zůstává tato sbírka poněkud povrchní, neosobní a nevýrazná.⁴⁷ Snad se zde Kainar snažil navázat na lidovou tradici. Snad se po *Veliké lásce* pokoušel znovu najít sám sebe. Možná proto je ze sbírky cítit určitá rozpačitost.⁴⁸

Aby překvapení z Kainarovy proměny nebylo málo, začíná se u něho objevovat také tvorba pro děti. Přestože Kainar sám děti nikdy neměl a sklony k dětské poezii se v jeho životě nikdy předtím neobjevily, vychází Kainarovi roku 1948 sbírka *Říkadla* a později roku 1952 tolik oblíbená *Zlatovláska*.⁴⁹

Na dotaz, kde se u Kainara vzala tato tematika, odpověděl básník takto:

„Píše se mi klidněji, obklopí mě zvláštní pohoda a celý se u toho měním. Některým autorům, dobrým a zkušeným, dělá psaní pro děti potíže. Vmyšlují se do světa dětí – a spekulace je tady, myslím, základní předpoklad neúspěchu.“⁵⁰

Z tohoto skromného sdělení vyplývá, že se Kainar pravděpodobně necítil ve své soudobé básnické kůži úplně pohodlně. Není neoprávněné domnívat se, že s přijatým komunistickým režimem utrpěl jeho vnitřní básník ztrátu, již se mu už nikdy nepovedlo získat zpátky. A co více, že si je této utrpěné ztráty sám vědom.⁵¹ Ironizující a satirický Kainar není ve své původní podobě k nalezení ani ve sbírce *Člověka hořce mám rád*, vydané v roce 1959, která nám náhle přináší lyrický subjekt ve skrze individuální, žijící ve svém vnitřním světě. Kainar, který ve svých rozhláscích dříve neúnavně komentoval události ze světa všude kolem nás, se najednou obracel dovnitř. Více než dříve se zaměřoval na všední každodenní chod života, s nádechem pokory, utišení a smíření se. Ani

⁴⁷ POHORSKÝ, Miloš. *Veliké a hořké lásky a sny*. In: Kainar, Josef. *Vybrané spisy 2*, s. 335. Praha: Československý spisovatel, 1989

⁴⁸ Blues o mrtvém vrabci [dokumentární film]. Režie Štěpán Kačírek. ČR, Česká televize, 2005

⁴⁹ Roku 1952 vychází *Zlatovláska* jako veršovaná hra pro loutky. Roku 1958 vydává Kainar *Zlatovlásku* jako veršovanou pohádku.

⁵⁰ BLAHYNKA, Milan. *Člověk Kainar*, s.144. Ostrava: Profil, 1983

⁵¹ Blues o mrtvém vrabci [dokumentární film]. Režie Štěpán Kačírek. ČR, Česká televize, 2005

stopy po politice. A jestliže dříve pro Kainara nebyl typický sentiment, tady nebylo složité jej najít.

Pravděpodobně zde více než k čemukoliv jinému došlo k vystřízlivění nad mladistvými touhami změnit svět, bojovat, nad naivní nadějí z nového světa po válce. Ke Kainarovi zde opět přicházely vzpomínky. Opět se začal stávat reálným člověkem.

Kainarův *Člověk* také víceméně odpovídal programovosti poezie té doby, ve které se tento reálný člověk objevoval stále častěji, a to v poezii Františka Hrubína, Oldřicha Mikuláška nebo Jana Skácela.

O rok později, roku 1960, vydává Kainar další polidštěnou sbírku *Lazar a písně*. Na rozdíl od *Člověka*, jenž byl především lyrický, je Kainarův *Lazar* epičtějšího ladění. Celou sbírku provází nejobyčejnější monology těch nejobyčejnějších lidí. Lyrický subjekt je zde osamělý a je zpodobněním toho, co je v *lidech nelidského*.⁵²

Než se zcela oddal svému blues, hudbě a rybaření, psal v šedesátých letech ještě pár měsíců *Epištoly*⁵³, ve kterých reagoval na dobu a na vše, co se mu na kultuře tehdejší doby nelíbilo. Jeho *Epištoly* vycházely však jen velmi krátkou dobu v řádu několika měsíců. V roce 1964 také vydal další dětskou sbírku *Nevídáno-neslýcháno*.

Nejbližší byla však ke sklonku života básníkovi hudba. Výmluvně je jeho úplně poslední sbírkou v životě právě *Moje blues*, vydané roku 1966. Že byl Kainar po celý svůj život v srdci a v duši nejen básníkem, ale i hudebníkem, je ostatně věc velmi známá. Není proto překvapením, že je blues jakýmsi posledním ohlédnutím za celou ušlou cestou, jež bohužel nebyla vždy šťastná. Jak to už s hudbou, s blues a obecně s životem bývá, ze smutku je třeba se vyzpívat, aby člověku bylo zase lépe.

Poslední roky svého života strávil Kainar na Dobříši, kde se snažil najít svůj vnitřní klid a stabilitu. Když zrovna neměl v ruce kytaru, nepsal si do sešitu a nepobrukoval si, trávil čas u vody, kam utíkal k mlčenlivým rybám. Ačkoliv v těchto posledních letech už nevydal žádnou sbírku, strávil je prací. Publikoval také ještě několik posledních rozhlášek. Svět opustil 16. listopadu 1971 ve svých čtyřiapadesáti letech.

⁵² BLAHYNKA, Milan. *Člověk Kainar*, s. 176. Ostrava: Profil, 1983

⁵³ Veršované texty uveřejňované v časopise *Kultura*, v nichž Kainar reagoval převážně na dění v kultuře.

Jak poetický odchod měl Josef Kainar, který se se světem rozloučil svým milovaným blues, a to právě v době, kdy se k němu začala hlásit mladá generace a nemálo hudebníků toužilo jeho texty zhudebnit.

*„Těžké je odcházet v největším slunci
krásné je umírat
pro jiné.“*

*(Josef Kainar – Už dozrál klas...)*⁵⁴

⁵⁴ KAINAR, Josef. *Vybrané spisy* 2. Praha: Československý spisovatel, 1989

3 NOVÉ MÝTY

Když Josef Kainar vydal roku 1940 svou první sbírku *Příběhy a menší básně*, šlo o portrét básníka, který je pečlivý, pozorný a důkladný. Kainarovy první básně se nesly v duchu existencialismu, směru, který byl pro poválečnou prózu a poezii typický. V podobném duchu se nesla i poetika Skupiny 42, jejíž součástí byl i právě Josef Kainar. Nálada existencialismu je běžná již pro poezii let 30., tedy i pro Františka Halase. Neméně také pro Ivana Blatného. Není tedy divu, že existencialismus zasahuje i do Kainarovy poezie.⁵⁵

Na novou sbírku Josefa Kainara se čekalo šest dlouhých let. S přihlédnutím na atmosféru probíhající války a jejího konce se těchto šest let jeví jako ještě mnohem delších. Když roku 1946 *Nové mýty* konečně vyšly, byly v pořadí druhou vydanou sbírkou, i když rukopis *Osudů* byl zhotoven ještě před nimi. Pokud společnost očekávala, že *Nové mýty* se ponесou v podobném duchu jako *Příběhy*, není divu, že byla překvapená, když se druhá sbírka vydala do světa.

Víme, že verše Kainara se nikdy neusmívaly, že zaznamenávaly svět, jenž je plný obav, a zpívaly vážným tónem. Zároveň v nich Kainar sám hledal funkci poezie (a s ohlédnutím na celou jeho životní tvorbu, těžko říct, jestli doopravdy někdy našel funkci, v níž by se utvrdil, že je to ta primární). Sám se ve sbírce dotkl hned několika různých ideologických směrů, od existencialismu a humanismu, přes naturalismus a surrealismus, až po materialismus. Už také víme, že si pomocí literatury ujasňoval vlastní názory a postoje, jak životní, tak politické. *Nové mýty* byly dalším milníkem této cesty.⁵⁶

Jestliže *Příběhy* nebyly optimistickou sbírkou, *Nové mýty* tuto atmosféru nijak nezměnily. Naopak se vznášely na ještě tesknější a tragičtější tónině. Přestože celková jedinečnost Kainarova vyjadřování zůstala, je zde oproti předchozí sbírce výrazná změna. Zatímco *Příběhy* až úzkostlivě dbaly na formu básně, *Mýty* ji znatelně rozvázaly. Verš byl více prozaický, Kainar zde jen velmi úsporně používal interpunkci. Motiv tragiky je výrazně zesílený, do popředí se dostává všední realita, společně s tím vším ošklivým, co v člověku dřímá. Náměty básní jsou více aktuální, unášené realitou. Jsou konkrétní, popisné a

⁵⁵ BÍLEK, Petr. *Existencialismus v poválečné próze a poezii*. Česká literatura 51, 2003, č. 6, s. 735-737.

⁵⁶ POHORSKÝ, Miloš. *Veliké a hořké lásky a sny*. In: Kainar, Josef. *Vybrané spisy 2*, s. 326-328. Praha: Československý spisovatel, 1989

jednoznačné. V básníkovi se viditelně něco děje. Probíhá v něm vnitřní zápas. Možná odtud pochází Kainarova celková polarizace. Osobnost básníka zde zůstává uzavřená, je zde velký výskyt metaforiky, který čas od času potlačuje dějovost básně.⁵⁷

Kainar se zde představuje v úplně novém světle, i když od existencialismu výrazně neupustil, jak ostatně napovídá již první báseň z celé sbírky, *Stříhaly dohola malého chlapečka*.⁵⁸

Malý človíček, sedící na holičském křesle, je v situaci, kde je vztyčen milník mezi *tam* a *tady*. Společně s *kadeřemi, které padaly*, si chlapec uvědomuje, že ho opouští i bezstarostné roky jeho života, že nyní přichází ošklivá realita života se vši svou surovostí.

Stříhání malého chlapečka je jev, který není ničím zvláštním, ničím výjimečným. Je to činnost, jež je každodenní. Přesto je však z básně cítit podvědomý strach z rituálu. To je jeden z mnoha příkladů Kainarových mýtů, jež se ve sbírce vyskytovaly. Byly všední, spjaté se situacemi, na nichž na první pohled nic mýtického nebylo.⁵⁹

Úzkost, kterou však chlapeček cítí, není úzkost ze života samotného, je to úzkost, jež je historicky daná. Asociuje s dobou, s koncentračními tábory a s Hitlerem. Existencialismus zde není úplně nadčasový, a v tom je jeho mírná odlišnost.⁶⁰

Ostatně tematice Hitlera a Německa se nevěnuje Kainar pouze v úvodní básni své sbírky, ale narazí na něj ještě párkrát. Například v básni *Eskadra straky* se objevuje nenávisť k nacistům. V básni nabádá subjekt velitele letky, ať *klove do falešných šperků nočního Německa*.⁶¹ Jiná báseň, *Vlak s vězni*, je zasazena do výmluvného prostředí železnice. Téma silné obžaloby lidskosti, kterou táhne lokomotiva, je motiv, ze kterého *kainarovské srdce* promlouvá velmi hlasitě. Zpověď lidí, po nichž jdou *ruské kanony*, podává svědectví o tom, jakým způsobem byli vězni převáženi do koncentračních táborů.

„On jediný byl při sobě a zpíval

Všichni mu začali nadávat

⁵⁷ SVOBODA, Jiří. *Kainarovy Nové mýty a Osudy*, s. 322. In: Rok 1947. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR

⁵⁸ BLAHYNKA, Milan. *Člověk Kainar*, s. 127-128. Ostrava: Profil, 1983

⁵⁹ Tamtéž

⁶⁰ Tamtéž s. 131

⁶¹ UHDE, Milan. *Má čítanka – Josef Kainar*. Revue Politika 2005 č. 2. dostupné online: <https://old.cdk.cz/rp/clanky/246/ma-citanka-josef-kainar/>

Ve čtyřech jazycích
Znělo to jako skřehot ptáků zimy
Neboť oni toho shora vidí příliš
Než aby se nestyděli krákat
Lidskou řečí“
(Josef Kainar – Vlák s vězni)⁶²

Zároveň je zde velmi patrná souvislost právě se sbírkou *Osudy*. Obě sbírky vznikaly v takřka stejných letech a (stejně jako *Osudy*) i *Nové mýty* provází ona tragická osudovost, která je člověku předurčená, se kterou není schopný nic udělat a ve které bezvýchodně vězí, dokud jej nerozdrťí.⁶³

Mimo výše zmíněného se ve sbírce objevuje také jistá náklonnost k proletářské poezii a k Jiřímu Wolkerovi. Tato poezie výrazně ovlivnila poezii přelomu 19. a 20. století a měla nespočet pokračovatelů, mezi nimiž nelze nezmínit také Vítězslava Nezvala, jenž se následně podílel na českém poetismu a surrealismu.

„Svět, jenž se nepodobá
a jest
chci míti tady“
(Josef Kainar – Dívka, která léčí květiny)⁶⁴

Tyto verše dozajista odkazují k Wolkerovskému *skutečnému* světu. Spjatost to může mít také s programní činností Skupiny 42, jež usilovala o zobrazování světa, v němž žijeme.⁶⁵

Je nutné poukázat také na určité náznaky, které už zde naznačují, že si básník nachází cestu k socialistickému realismu. Se svými odpoetizovanými verši se v několika politicky laděných básních objevuje i *Kain publicista*, jenž je zvyklý na politické komentáře ze svých rozhlásků. Jsou to básně, které zde už byly zmíněny. Například báseň *Po vojně*, která

⁶² KAINAR, Josef. *Nové mythy*. Praha: Československý spisovatel, 1946

⁶³ SVOBODA, Jiří. *Kainarovy Nové mýty a Osudy* s 322. In: Rok 1947. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR

⁶⁴ KAINAR, Josef. *Nové mythy*. Praha: Československý spisovatel, 1946

⁶⁵ UHDE, Milan. *Má čítanka – Josef Kainar*. Revue Politika 2005 č. 2. dostupné online: <https://old.cdk.cz/rp/clanky/246/ma-citanka-josef-kainar/>

oslavuje hrdinské činy padlých rudoarmějců. Nelze nezmínit ani báseň *Vlna 900*, rovněž už jednou otisknutou v *Rovnosti*.

„Možná že z té výše bude vidět
Sovětské hranice.“

(Josef Kainar-Vlna 900)⁶⁶

Už tady jako by si Kainar dělal prostor pro *Velikou lásku*. Zřejmě už zde je možné vystopovat, že sovětské téma v poezii je něco, co ho pálilo, co ho nutilo se už v *Nových mýtech* zavrtět. Přesto je však těchto politických básní v *Mýtech* jen pomálu.

Kromě osudovosti, mýtična a jeho ironizace, tragiky, humanismu, existencialismu, naturalismu a materialismu, objevuje se v Kainarových *Nových mýtech* ještě jedno téma, a to téma milostné.

Objevuje se ve sbírce hned několikrát.⁶⁷ Zajímavé je, jak odlišný je v dostupných výkladech i jen na ženské téma v Kainarově poezii názor. Už na tak prostém námětu lze doložit, jak obtížné bylo (a stále zůstává) interpretovat jeho tvorbu.

Milan Blahynka k básni *La belle dame sans mercy* přistupuje nesexuálně. Zastává názor, že báseň není milostnou poezií, že jde pouze o zpověď básníkovy nešťastného vztahu ke světu plnému *zvrácenosti, surovosti, násilí a otroctví*.⁶⁸

Milan Uhde okrajově a možná i trochu hořce označuje celou ženskou záležitost v Kainarově tvorbě jako „*Kainarovský ústřel týkající se žen*“.⁶⁹

Zajímavý je také názor Bohumila Pavloka, který přesouvá toto téma do popředí *Nových mýtů*. Podle něj je sexus jednou z dvou hlavních hybných model Kainarovy sbírky. Tou druhou je modla podvědomí.⁷⁰

Nové mýty byly přijaty. Josef Kainar měl ve společnosti i kritice vesměs vytvořen pevný postoj jako básník, jenž má velký talent, je pozorný a vychází z tradice své generace. Programově odpovídal poetice Skupiny 42 a měl velmi blízko k poezii Ivana Blatného. Na

⁶⁶ KAINAR, Josef. *Nové mythy*. Praha: Československý spisovatel, 1946

⁶⁷ Básně: Výrobce drátěných vložek, *La belle dame sans mercy*, *Nénie*, *Dívky*. Také *Marie z Magdaly* ve sbírce *Osudy*

⁶⁸ Převzato z BLAHYNKA, Milan. *Člověk Kainar*, s. 130. Ostrava: Profil, 1983

⁶⁹ UHDE, Milan. *Má čítanka – Josef Kainar*. *Revue Politika* 2005 č. 2. dostupné online:

<https://old.cdk.cz/rp/clanky/246/ma-citanka-josef-kainar/>

⁷⁰ PAVLOK, Bohumil. *Marxistický mýtus*. *Akord XIII* 1947, s. 115

Kainara se tehdy nahlíželo jako na jednoho z nejnadanějších básníků mladé generace. Rozpory, jež se v souvislosti s Kainarovými *Mýty* objevovaly, nesouvisely se zpochybňováním hodnoty Kainarových veršů, souvisely se způsoby jejich interpretace, která se velmi různila.⁷¹

Kainarův *nový mýtus* snad lze s klidným srdcem prvoplánově vykládat jako vhléd do reálného světa, jenž je plný všednosti, obyčejnosti a každodennosti, ve kterém na každém kroku stíhá člověka hnus a nelítostný osud, zatímco se mu před očima otevírají brány nového poválečného světa.⁷²

Problém nastává, chceme-li zabloudit hlouběji pod povrch. Snažíme-li se číst mezi řádky, obraz je najednou nejasný a rozmazaný.

Pohled na člověka je zde velmi tvrdý, člověčina je prezentována jen jako pouhá věc mezi ostatními a svět v jeho poezii je bez jediného ideálu a útěchy, proto i poezie je odpoetizovaná, bez interpunkce.⁷³

Celkový výklad *Mýtů* je plný polarizace a názor od názoru se liší. Někteří komentovali *Mýty* jen jako uchylování se k materialismu, jiní charakterizovali tu samou skutečnost jako obudnou a strašlivou. Mluvilo se o brutální nahotě světa, o hrůze existence i o klíčovém dílu k nové podobě české lyriky.⁷⁴

Ivan Slavík pohotově vysvětloval polarizaci v Kainarově sbírce rozpolceností poválečné situace, kdy se na straně jedné směřovalo v jednotnému univerzálnímu řádu, zároveň se však na straně druhé zesilovaly rozpory a konflikty. Obraz této skutečnosti potom samozřejmě působil i na literaturu té doby, ovlivňoval ji a pronikal do děl autorů.⁷⁵

Kritické ohlasy na *Nové mýty* však nebyly jen kladného rázu. *Mladá fronta* v jednom ze svých čísel, vydaném 2.6.1946, označuje sbírku jako nepořádek a chaos bez jakéhokoliv logického uspořádání. Záříjové vydání *Listu* se s tímto názorem ztotožňuje a knížku označuje jako lajdáctví, slátané bez většího kompozičního rozmyslu dohromady.⁷⁶

⁷¹ SVOBODA, Jiří. *Kainarovy Nové mýty a Osudy*, s. 321-323. In: Rok 1947. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR

⁷² Tamtéž s. 323

⁷³ Tamtéž s. 323

⁷⁴ Tamtéž s. 323-234

⁷⁵ Tamtéž s. 325

⁷⁶ BLAHYNKA, Milan. *Člověk Kainar*, s. 132. Ostrava: Profil, 1983

K další recenzi, která hraje úplně jinými tóny a která má více než reálně poskytnutý obraz sbírky spíše pachutí rudého ocásku, patří i reakce Vladimíra Dostála, který se po vydání sbírky *Veliká láska* ve své recenzi na tuto sbírku vrátil i k *Novým mýtům*.

Sbírku zde hodnotil jako důsledek rozpadu kultury buržoasie. Podle něj *Mýty*, a stejně tak i *Osudy*, otravují vše, co zdravě a silně vykvetlo pod rukama komunistů, svým morovým dechem. Sbítku podle jeho slov nelze hodnotit jako pokrok, ale naopak jako velký úpadek, plný zmaru, nicoty a planého snění, který nekorespondoval s reálným světem tehdejší doby. Kainar si zde podle názoru Vladimíra Dostála lebedil v bahně neštěstí a trapnosti. Tyto bludy a omyly podle jeho slov dusily jeho básnický talent. Ve své recenzi zmiňuje také, že pouze malý střípek básní není hodno studu.⁷⁷ Je více než očividné, že Dostál měl na mysli právě básně se sovětskou tematikou.

Mýty se shledaly s odmítnutím i u Bohumila Pavloka. Ten ve svém *Marxistickém mýtu* nahlížel na celou Kainarovu básnickou sbírku z hlediska podvědomí a sexu, což byly podle něj dvě určující základní modly sbírky. Podle jeho názoru, odpoetizované verše, které na sebe ne vždy plyně navazovaly, rozhodně nejsou obrazem reálného světa, zato jsou jistou známkou podvědomosti, s níž autor sbírku psal. Těžko podle něj říci, zda Kainar usiloval o vyobrazení světa, jenž považoval za reálný. Ze sbírky bylo podle slov Pavloka cítit spíše spoutání rozumu a uvolnění podvědomí. Jako by zde nezáleželo primárně na tom, jakým způsobem je báseň vyřčena, jako spíše na naléhavé potřebě ze sebe tyto myšlenky bezprostředně dostat. A tuto potřebu neposkytovalo básníkovi poznání věcí krásných. Právě naopak, byly to to povětšinou věci odporné, jež ho nutily ze sebe vše vyvrhnout. Kainarova sbírka představuje podle Pavloka člověka, pro něhož je lidství bytostně přirozené, ale jemuž bylo bez povšimnutí toho lidství vytrženo. Člověka, jenž *našel ráj – a zatím je to ohrada pro dobytek*.⁷⁸

Tento názor vyústil v polemiku s Ivanem Slavíkem, který na tuto recenzi reagoval a Kainara se zastával slovy, že *cesta za skutečným poznáním vede i přes propasti*.⁷⁹

Toto střetnutí je ukázkou toho, že Kainarova tvorba vybízela ke společenským a politickým diskuzím.⁸⁰

⁷⁷ DOSTÁL, Vladimír. *Bez sebekritiky není cesty vpřed*. Tvorba, 1951. s.191-192

⁷⁸ PAVLOK, Bohumil. *Marxistický mýtus*. Akord XIII 1947, s. 115

⁷⁹ SVOBODA, Jiří. *Kainarovy Nové mýty a Osudy*. In: Rok 1947, s. 327 Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR

V několika směrech nám již *Nové mýty*, společně s publicistickou činností Josefa Kainara, dokládají, že Kainarova cesta k *Veliké lásce* byla procesem, že *Veliká láska* nevybafla ze stínu Kainarova srdce náhle a bez varování, ale že její zárodek byl patrný už několik let před publikací *Stalinovy řeky* v roce 1949 ve sborníku vydaném na počest sedmdesátých narozenin Stalina, kde Kainar básnický poprvé vystupuje v tomto duchu.

Nové mýty byly obrazem člověka, který bloudí v krizi jak vnitřní, tak v krizi soudobého světa, a marně se z ní snaží nalézt cestu ven. Možná, že v této bezvýchodnosti Kainar toužil padnout do *láskyplné* náruče. Do náruče, u níž možná skutečně věřil, že bude vstřícná, vřelá a ta skutečně správná. Možná, že už na samém konci *Nových mýtů* nám básník našeptává, co od něho můžeme v příštích letech čekat.

„Svět, jenž se nepodobá

a jest

chci míti tady“

(Josef Kainar – *Dívka, která léčí květiny*)⁸¹

Je však třeba myslet i na to, že obě básnické sbírky od sebe dělily čtyři roky, které zahrnovaly řadu politických změn a s nimi i únor 1948 a státní komunistický převrat.

⁸⁰ tamtéž

⁸¹ KAINAR, Josef. *Nové mythy*. Praha: Československý spisovatel, 1946

4 VELIKÁ LÁSKA

4.1 NAPŘÍČ LÁSKOU

Z předchozích kapitol již víme, že Kainarovy první literární krůčky začínaly *Studentským časopisem* a *Moravskoslezským deníkem*. Víme, že již v Hlučíně citlivě vnímal problematiku vnějšího světa, všímal si sociální situace a dokázal citlivě psát občanskou lyriku. Víme, že se básník cítil okradený protektorátem, že bloudil křivolakými stezkami poválečného světa a hledal místo jak sobě, tak své poezii. Zmínili jsme, že velmi hojně publikoval v časopise *Rovnost*, že vstoupil do Komunistické strany Československa a začal psát rozhásky, kde ostří jazyka jeho tvorby mistrně brousily sarkasmus a ironie. Na několika příkladech jsme si ukázali, že Kainar nedokázal mlčet, když se mu něco nelíbilo.

Jeho lyrický subjekt nebyl nikdy předtím zcela šťastný, vždy ho něco svědilo. *Nové mýty* a *Osudy* poskytovaly obraz světa, jenž byl rozbitý, nicotný, osamělý a jen velmi těžko se z něho hledala cesta ven.

Četli jsme o několik stránek výše také Kainarův nekrolog Za Halasem, jenž roku 1949 vzdává holt básníkovi, který se *vkládá celý do úderu*. V něm se Kainar nechal slyšet, že *zrazuje ten, kdo mlčí*. Tento nekrolog zůstává jakýmsi mostem, překlenutím mezi tím, co bylo a tím, co mělo přijít. Jako by Kainar chtěl tímto nekrologem udělat tečku za jednou kapitolou svého básnictví.

Poté přišlo téhož roku rozplývání se nad stalinismem v básni *Stalinova řeka*, zveřejněné ve sborníku k sedmdesátým narozeninám Stalina. Roku 1950 vyšla *Veliká láska*.

Jaké překvapení pro všechny, kteří si zamilovali Kainara jako „*básníka stínu*“.⁸² A přesto nelze tvrdit, že Kainar k této sbírce nespěl už v předchozích letech, když ve *Vlně 900* viděl *Sovětské hranice*, nebo když jeho Kain v rozháscích vystrkoval růžky.

Na gymnáziu v Hlučíně dokonce žákům při suplování přednášel Vladimíra Majakovského matematik Alfons Hyška. Nehledě na to, že *Veliká láska* je něco, co zákonitě přijít muselo, a to i kdybychom mluvili pouze o rozvoji pamfletu⁸³ a obecně české poezie.⁸⁴

⁸² Báseň *Fantazie*, KAINAR, Josef. *Veliká láska*. Praha: Československý spisovatel, 1950

⁸³ Hanlivé dílo s kritizujícím obsahem, které je nejčastěji zaměřené proti společnosti

⁸⁴ BLAHYNKA, Milan. *Člověk Kainar*, s. 28. Ostrava: Profil, 1983

Z tohoto hlediska je sbírka *Veliká láska* novou cestou v básnictví, jež navazovala na poetiku právě Majakovského⁸⁵, tedy byla výrazně patetická a ohrazovala se proti přetrvávání existencialismu a surrealismu v lyrice. Přichází s agitační úlohou v poezii a upevňovala právě pamflet. Bok po boku přichází s touto skutečností do Kainarových veršů nezvyklý (i když v jistém směru velmi povrchní a nesympatický) optimismus. Kromě Majakovského se tato nová tvář poezie přikláněla i k historismu Zdeňka Nejedlého.⁸⁶

Veliká láska je složena z dvaceti básní, které poskytovaly obraz doby plné střehu, doby plné našich prvních úderníků, komunistické exkomunikace, sovětské pomoci, snahy zatlačit buržoazii a především maloměšťáctví. Kainar se zde pokoušel rozejít nadobro s minulostí a se vším, co se přežilo – v chápání historie, fantazie, radosti nebo celkové tvorby.⁸⁷

Básníkově dílo programově odpovídalo české literatuře postavantgardní, která je příznačná svým revolučním a budovacím smýšlením. Jde o literaturu uchvácenou bojem.⁸⁸

Jak jsme již zmínili, Kainar se zřekl všeho, na čem vystavěl své předcházející *Nové mýty*. Zříkal se toho formou básníkovy silné a nelitostné sebekritiky. Právě ta pravděpodobně může za kladné přijetí básníka. Díky ní si vysloužil odpuštění za předchozí *zaslepený* obraz světa, jenž neodpovídal dobové ideologii.

*„...to hnila doba.
Svět byl postižen
ekzémem měšťáctví.
A parfém zmaru
do nosu stoupl básníkovi tak,
že necítil
zrod nové múzy
vůně nových sil...
...To psaly nitky nervů
stokrát zcuchané.
Z těch básní, rostlých v stínu,*

⁸⁵ avantgardní básník sovětské revoluce, jehož hlavním tématem bylo budování sovětské moci

⁸⁶ BLAHYNKA, Milan. *Člověk Kainar*, s. 134-136. Ostrava: Profil, 1983

⁸⁷ Tamtéž

⁸⁸ Tamtéž

stín jen zůstane.“

(Josef Kainar – Fantazie)⁸⁹

Takto se Kainar v úvodní básni celé sbírky prezentuje, takto reaguje na své básně *Nových mýtů*, takto se haní a vzdává se minulých *maloměšťanských* názorů, takto přijímá socialistický realismus jako sobě vlastní. Touto básní zároveň také navazuje na Zdeňka Nejedlého a jeho pojetí soudobého surrealismu z roku 1948, se kterým vystoupil na Sjezdu národní kultury. Podle jeho názoru se surrealismus vyskytl už kdesi za hranicí skutečnosti, než snová skutečnost realismu, a že tato realita je nyní krásnější než všechny sny, které si vymýšlel surrealismus.⁹⁰ S tímto názorem se Josef Kainar ztotožňuje, když ve své básni hovoří o tom, že *prý neumí snít*.

„Za všechny pozůstalé

Fantazie socialismu.

Ta věčná

veliká!“

(Josef Kainar – Fantazie)⁹¹

Kainar se v této sbírce snažil o objektivnost. Chtěl své poezii vdechnout hlas revolučnímu kolektivu. Proto *je sebou jen mezi soudruhy*,⁹² proto *má verš nabitý pravdou a je připraven mířit tam, kde ví, že je třeba*.⁹³ Dějovost Veliké lásky byla úzce spojena se společenskými událostmi, které se tou dobou děly.⁹⁴ Verše Exkomunikace reagují na skutečnou papežskou exkomunikaci. Kainarův *syn úderník* se zrodil ve Veliké lásce ve stejný čas, jako se zrodili naši první úderníci. Báseň *Sucho* zase reaguje na pomoc sovětského svazu v období sucha.⁹⁵ Pamflet *Zůstali vzadu* reaguje na všechny básníky *uvízlé* v existencialismu, surrealismu a napadá celkově všechny, kteří zůstali uvíznutí v minulém světě. Byl psán z obav před lidskou a společenskou netečností. Snažil se upozornit na to, že důležitý je kolektivismus, že o osudu nemá subjekt sílu rozhodnout sám a že každý zákonitě ovlivňuje a zároveň je ovlivňován, že jsou všichni zapojeni do

⁸⁹ KAINAR, Josef. *Veliká láska*. Praha: Československý spisovatel, 1950

⁹⁰ BLAHYNKA, Milan. *Člověk Kainar*, s. 138. Ostrava: Profil, 1983

⁹¹ KAINAR, Josef. *Veliká láska*. Praha: Československý spisovatel, 1950

⁹² Báseň *Exkomunikace* (tamtéž)

⁹³ Báseň *Fantazie* (tamtéž)

⁹⁴ POHORSKÝ, Miloš. *Veliké a hořké lásky a sny*. In: Kainar, Josef. *Vybrané spisy 2*, s. 335. Praha: Československý spisovatel, 1989

⁹⁵ BLAHYNKA, Milan. *Člověk Kainar*, s. 136. Ostrava: Profil, 1983

souvislostí s ostatními. Přes veškerou snahu zněl napříč celé básně velmi nesympatický patos.⁹⁶

„Dokud nesplyne var srdce
s varem dění
každodenního boje
dělníků a mas,
jaképak kloktání,
prosím vás.
Vřels jak kotlík
v osamění.“

(Josef Kainar – *Zůstali vzadu*)⁹⁷

I báseň *Zůstali vzadu* nese jisté prvky Nejedlého surrealismu. Zatímco Nejedlý kritizoval snahy v pokračování surrealismu, Kainar zašel v této básni ještě o stupínek dál a nekritizoval pouze surrealismus, ale i avantgardu celkově. Proti této básni se také ohradila celá skupina Devětsilu, a to hlasem Konstantina Biebla.⁹⁸

Co Kainarovi musíme přičíst k dobru, je skutečnost, že takto svrchu nenapadal pouze ostatní básníky, se kterými dříve sedával u stolu, které *kdysi znal*. Bez kritiky nenechal ani svou minulost a svou osobu celkově a nelítostně sám sebe takřka hanil hned několikrát. Sám touto sebekritikou komentoval svou proměnu a náhlou změnu, která u jeho poezie nastala. Nejedná se pouze o úvodní báseň *Fantazie*, ale například i o závěr budovatelské básně *Jeřáb*.⁹⁹

Tento jeřáb svou obdivuhodností a velikostí vyháňá básníkovu duši ze dnů, kdy se *maličký a slabý díval na celý svět jak na smetiště zla*.¹⁰⁰

Báseň *Jaro*, která celou sbírku uzavírá, je předzvěstí nového života, který pokvete novými květy a který přichází s optimismem a novou nadějí.

⁹⁶ POHORSKÝ, Miloš. *Veliké a hořké lásky a sny*. In: Kainar, Josef. *Vybrané spisy 2*, s. 333. Praha: Československý spisovatel, 1989

⁹⁷ KAINAR, Josef. *Veliká láska*. Praha: Československý spisovatel, 1950

⁹⁸ BLAHYNKA, Milan. *Člověk Kainar*, s.140-142. Ostrava: Profil, 1983

⁹⁹ POHORSKÝ, Miloš. *Veliké a hořké lásky a sny*. In: Kainar, Josef. *Vybrané spisy 2*, s. 333. Praha: Československý spisovatel, 1989

¹⁰⁰ Báseň *Jeřáb*, KAINAR, Josef. *Veliká láska*. Praha: Československý spisovatel, 1950

Je vhodné zmínit také to, že sama sbírka *Veliká láska* je reakcí na Vítězslava Nezvala, se kterým Kainar soutěžil. *Velikou láskou* Kainar odpovídal na Nezvalův *Veliký orloj*, vydaný v roce 1949, jenž se rozcházel s idejemi levicově orientovaných kritiků.¹⁰¹

Ideologicky měla snad *Veliká láska* co nejvíce odpovídat době, měla být programová. Snad znovu znamenala hledání smyslu a funkce poezie jako takové. Jelikož poezii básník vždy, ať chce nebo nechce, hněte pod vlivem doby, byla i *Veliká láska* Kainarem vyhněta pod vlivem komunistické a socialistické utopie.

Sám Kainar později na svou sbírku reagoval, zřejmě již střízlivějšíma očima, v besedě *Plamene* 1964 č.5. Zde se pokorně přiznal k tomu, že jeho *Veliká láska* byla „jistě určitý básnický omyl.“¹⁰²

Ale o tom až později.

4.2 KRITICKÉ REFLEXE

Kainar *Velikou láskou* velmi ovlivnil další vývoj poezie socialistického realismu. Naše literatura dříve příliš nepracovala s agitační funkcí, na Majakovského verše zde navazovalo jen velmi málo autorů. Ačkoli Majakovského vliv na naši českou poezii zůstal z historického hlediska jen epizodní záležitostí, pro literaturu té doby to byla nová cesta, již se poezie mohla vydat. Kainarovi, který opustil od existencialismu a surrealismu, a jehož hlas hřměl v rozhláscích, se mohl pamfletický žánr poezie jevit jako jediným možným východiskem.¹⁰³

Milan Uhde ve svém článku *Revue politika* 2/2005 nahlíží na Kainara přesně v tomto duchu.

„Kainar v ní prostě uplatnil poetiku rýmovaného novinářského rozhlásku, kterou od roku 1945 pravidelnou praxí vytříbil k řemeslné dokonalosti.“¹⁰⁴

Po formální stránce a umělecké hodnotě zde Kainar opět dokázal stvořit něco nového, ačkoliv se ztateně vytratila hlubší myšlenkovost a obsahová stránka veršů spíše klouzala

¹⁰¹ BLAHYNKA, Milan. *Člověk Kainar*, s. 137-140. Ostrava: Profil, 1983

¹⁰² Tamtéž s. 142

¹⁰³ Tamtéž

¹⁰⁴ UHDE, Milan. *Má čítanka – Josef Kainar*. *Revue Politika* 2005 č. 2. dostupné online: <https://old.cdk.cz/rp/clanky/246/ma-citanka-josef-kainar/>

po povrchu. Stylizace básní byla neosobní a dílo bylo laděné monumentálně, se snahou zachytit perspektivu socialismu.¹⁰⁵ Přesto si však sbírka dokázala najít své oblíbence.

„Člověče, to je Majakovským poučené a po Kainarovsku udělané. A v tom to je.“¹⁰⁶ Těmito slovy, které mu napsal v osobním dopise, těšil Josefa Kainara například Jiří Marek, český spisovatel a novinář.

Také významný český kritik Jiří Veselovský v brněnském deníku *Nová politika* uveřejnil na *Velikou lásku* velmi kladnou recenzi s názvem *Veliká láska, vítězná Kainarova sbírka*. Mimo jiné zde chválil básníka i za věci, které se naučil z lidové poezie.¹⁰⁷

Radost dělala Kainarova sbírka samozřejmě i komunistické straně. V letech, kdy *Láska* vyšla, byl socialistický realismus nastolen jako oficiální směrnice pro umění, není tedy divu, že ohlas na tuto sbírku byl velký.

Takto kladnou recenzi poskytl například Vladimír Dostál ve svém článku *Bez sebekritiky není cesty vpřed*.

V této recenzi Kainara chválil jako člověka, který je schopný přiznat vlastní chyby, poučit se z nich a pokračovat dál jako moudřejší a silnější. V samotném úvodu kladně hodnotil Kainara za to, že se vymanil z kruhu mladých autorů, kteří bloudili ve světě v období po protektorátu. *Nové mýty* a *Osudy* zde označuje jako *přehlídku fantasmagorických vidin*. Kainara podle něho omlouvá právě ona sebekritika, která se ve *Veliké lásce* objevuje, a která naznačuje, že básník nyní chápe, že jediná správná cesta je cesta socialistického realismu. Vyzdvihuje v této recenzi také Kainarův ostrovtip. Naopak k největším chybám, jež se ve sbírce objevují, patří podle slov Dostála například nepěkná obrazovost, která v básníkovi zůstala jako pozůstatek *Nových mýtů*. Také výpad proti básníkům Devětsilu a trockistům v básni *Zůstali vzadu* se Dostálovi příliš nelíbil. Celkově však hodnotil *Velikou lásku* jako *vítězný krok ve vývoji české poezie*.¹⁰⁸

U výpadu proti básníkům Devětsilu a básně *Zůstali vzadu* je důležité se ještě pozdržet. Tento pamflet je ve sbírce *Veliká láska* tím neproblémovějším.

¹⁰⁵ POHORSKÝ, Miloš. *Veliké a hořké lásky a sny*. In: Kainar, Josef. *Vybrané spisy 2*, s. 335. Praha: Československý spisovatel, 1989

¹⁰⁶ BLAHYNKA, Milan. *Člověk Kainar*, s. 143. Ostrava: Profil, 1983

¹⁰⁷ Tamtéž

¹⁰⁸ DOSTÁL, Vladimír. *Bez sebekritiky není cesty vpřed*. Tvorba, 1951. s.191-192

„Zůstali vzadu
 Jakási křeč v nohou
 nebo v čem.
 Ne snad zadrženi v cestě ledovcem
 nebo zemětřesením.
 Oni se chtěli opozdit...“

„...A já je kdysi znal
 tu bandu celou!
 Náramně vřeli,
 musím o nich říci...“

(Josef Kainar – Zůstali vzadu)¹⁰⁹

Na rozdíl od Dostála, který celkově *Velikou lásku* chválil, napadení básníci existencialismu a surrealismu už tolik okouzlení nebyli. Právě tento pamflet spustil významnou básnickou polemiku. Za všechny básníky Devětsilu na ni reagoval Konstantin Biebl, kterého báseň vyburcovala k cyklu sbírky *Bez obav*. V básnické polemice *Zůstali v řadě* Biebl tvrdě reagoval na výše uvedenou báseň.¹¹⁰

Celá polemika probíhala v duchu neporozumění a špatné interpretace. V původním znění básně jeví se *devět* kavárenských a hospodských *vysedávačů*, kteří byli opozdilí, jako narážka na básníky Devětsilu. Kainar zde napadl opozdilost politickou a Biebl se proti tomuto napadení svou básní *Zůstali v řadě* bránil. V této básni dával najevo loajalitu komunistické straně.¹¹¹

Kainar i Biebl zde byli vůči sobě nespravedliví, a tato nespravedlnost byla dána především odlišným způsobem chápání tvorby.¹¹²

Kainar nakonec, jako jistý způsob vyjádření omluvy, původní znění básně poupravil a číslo devět nahradil ve své básni desítkou, aby tak bylo srozumitelné, že to tak nemyslel.¹¹³

¹⁰⁹ KAINAR, Josef. *Veliká láska*. Praha: Československý spisovatel, 1950

¹¹⁰ BLAHYNKA, Milan. *Člověk Kainar*, s. 139. Ostrava: Profil, 1983

¹¹¹ UHDE, Milan. *Má čítanka – Josef Kainar*. Revue Politika 2005 č. 2. dostupné online: <https://old.cdk.cz/rp/clanky/246/ma-citanka-josef-kainar/>

¹¹² BLAHYNKA, Milan. *Člověk Kainar*, s. 139-140. Ostrava: Profil, 1983

„...pohlédl vyčítavě ke stolu
 kde deset hlasů,
deset chocholů,
 vzpjalo se ve výbuch...“

(Josef Kainar – *Zůstali vzadu*)¹¹⁴

Tato tvrdá polemika měla i kladnou stránku. Pomohla oběma zúčastněným jednak s objasněním sebe sama, jednak s ujasněním si hlavních tezí obou koncepcí. Byla prospěšná také pro rychlý vývoj české poezie, upevnila žánr pamfletu v české literatuře a více zasadila tvorbu do podmínek budování socialistické společnosti.¹¹⁵

4.3 VLASTNÍ INTERPRETACE

Když jsem se řadu let zpátky pokoušela interpretovat Kainarovu *Velikou lásku* poprvé, představovaly pro mne tyto verše neproniknutelné tajemství, jemuž jsem tehdy nemohla (a vlastně ani nechtěla) rozumět. Ani nyní, v tuto chvíli, když už znám mnohem více okolností vzniku této sbírky, vím, co ji předcházelo a vím, co následovalo po ní, není tento úkol o nic jednodušší než tenkrát.

Přiznám se, že mám stále tendence se *svého* Kainara zastávat, nevím tedy, do jaké míry bude tato interpretace odpovídat realitě, mám však pocit, že tuto interpretaci sama sobě dlužím.

Interpretovat Kainarovy texty není nikdy lehký úkol. Připadá mi to o to složitější v případě, kdy se s ideologií veršů neztotožňuji a není mi ničím vlastní. Názor, který mám, je jistě ovlivněný i věkem a skutečností, že o dané době slýchám jen zprostředkovaně, nezažila jsem ji na vlastní kůži a narodila jsem se až několik let po pádu komunistického režimu u nás.

Právě tímto odstupem času, který vždy pohled na situaci nabízí i v jiném úhlu, a který je zde mým štěstím, hodnotím sbírku již jinýma očima, než bych ji možná hodnotila v dané době uprostřed všeho dění.

¹¹³ UHDE, Milan. *Má čítanka - Josef Kainar*. Revue Politika 2005 č. 2. dostupné online: <https://old.cdk.cz/rp/clanky/246/ma-citanka-josef-kainar/>

¹¹⁴ KAINAR, Josef. *Veliká láska*. Praha: Československý spisovatel, 1950

¹¹⁵ BLAHYNKA, Milan. *Člověk Kainar*, s. 141. Ostrava: Profil, 1983

Když se pokouším pronikat do Kainarových veršů s myšlenkou na komunistický režim, připadám si podobně jako subjekt Kainarovy *Historie*. Také se zde pokouším dávat *masku dolů* době, o níž *dávno víme, co je zač* a po níž jen *veteš zbyla v šatně*.¹¹⁶ Podobně jako Kainara učivali historii kdysi, i nás dnes učí o komunistickém režimu jako o temné části naší historie.

„A zbyl tu lid,
a zbyl ten lán.
A obojí tu
dýchá, kvete, žije.
A v tom je význam, jediný,
té naší
Historie.“
(Josef Kainar – *Historie*)¹¹⁷

Ačkoli zde má autor na mysli zřejmě především dobu válečnou a poválečnou, jež předcházela komunistickému režimu, a mluví o realitě své doby, tedy doby socialismu a socialistického realismu, verše nesou jistou aktuálnost a lze je bez problému použít i na současnou realitu. Kainar zachycuje v básni neustálou proměnlivost světa, jenž se nezastaví, ať už se na něm děje cokoli. Jedna doba v něm střídá dobu druhou a všechny jsou jen pouhou pomíjivou kapitolou, po níž přijde zákonitě kapitola další. Jediné, na čem záleží, jsou lidé přítomnosti.

Pokud takto prozíravě Kainar nabádá historii, ať sundá svou masku, lze se také domnívat, že i *Velikou lásku* mohl chápat jako určitý moment v čase, jenž je nutný a zanedlouho se zase promění, jenž odnese vítr? Snad cítil, že takové otázky nemá cenu si v tuto dobu klást. Jediné, na čem záleželo, byla přítomnost revoluční třídy, již bylo nutné být součástí.

Že Kainar *žije jak beran – trkavě*¹¹⁸, a že má *verš nabitý pravdou, který práskne tam, kde je třeba*¹¹⁹ dokázal především na svých pamfletech, které pochytili jeho rozhláskovou

¹¹⁶ Báseň *Historie*, KAINAR, Josef. *Veliká láska*. Praha: Československý spisovatel, 1950

¹¹⁷ KAINAR, Josef. *Veliká láska*. Praha: Československý spisovatel, 1950

¹¹⁸ Báseň *Exkomunikace*, KAINAR, Josef. *Veliká láska*. Praha: Československý spisovatel, 1950

útočnost. Výše zmiňovaný problematický pamflet *Zůstali vzadu* ostře vystupuje proti všem, kteří se politicky opozdili.

„A jak bouchalo tam od nich
frázemi,
které napadali
tady
nebo támhle!
V jádře to však s nimi
náhlé
nebylo.“

(Josef Kainar – Zůstali vzadu)¹²⁰

Při čtení této básně se mi, ač chci či ne, stále ještě po špičkách vkrádá do útrob smutek. Ať se snažím sebevíc, cítím zde z Kainara to oné zlo, jež prolíná celou jeho sbírku *Osudy*. Snad je to proto, že Kainara jsem znávala především z niterních blues, snad proto, že jsem nebyla zvyklá, aby dřívější obžalobu světa náhle obracel na lidi.

Snad jen sebekritika, jíž nešetřil ani sám na sobě, omlouvá Kainara z této nesympatické obžaloby. Jistě za to do jisté míry může i žánr básně, který podobný tón veršů vyžaduje.

Možná i s tím snad trochu souvisí báseň *Balada psi*, která je mi myšlenkově mnohem sympatičtější a příjemnější. Pes, který do noci teskně a hlasitě vyje, co má *duši zmámenou*, nepřestane výt, když se na něho bude křičet. Je třeba být jeho přítelem, pohladit ho, zlomit tu bolest v něm vřelým dotekem.

Balada jistě opět naráží na všechny, kteří ještě komunistický režim a socialistický realismus nepřijali za vlastní. Na rozdíl od předchozího tónu obžaloby je zde Kainar lidský a velmi ochranářský. Má zde pochopení pro všechno, co je zoufalé, bezbranné a slabé. Vyznává se zde, že i on *zná celou tu bledou bídu, a přesto nevyje*.¹²¹ V podobném duchu se nese i *Balada kočičí*.

Velmi sympatickou básní jsou také *Topiči velkých lokomotiv*. Básník zde vyzdvihuje jejich sílu a chová k nim jistou náklonnost. Jsou to přece jen lokomotivy. Jak úlevné je

¹¹⁹ Báseň *Fantazie* (tamtéž)

¹²⁰ KAINAR, Josef. *Veliká láska*. Praha: Československý spisovatel, 1950

¹²¹ Báseň *Balada psi* (tamtéž)

spatřit ve *Veliké lásce* takový motiv. Tak osobní a niterní obraz Kainarovy duše. Myslím, že jedním takovým topičem je i Kainar sám. Mám pocit, že také *nikdy nepřivykl*.¹²² Především protože nikdy nepřestal hledat.

Politická nálada celé sbírky ubírá hodně typické Kainarově obrazivosti. Objevuje se zde málo, přesto však fanouška *Nových mýtů a Osudů* potěší, když ji i v této programní sbírce, jež má především programní a agitační funkci, sem tam nalezne. Jako by Kainar nedokázal sám sebe zcela potlačit, i když se snaží (a velmi úspěšně) co nejvíce přiblížit stylu Majakovského.

Typický Kainarův obraz lze nalézt třeba v oslavné básni *Hybeš*. Zde přirovnává buržoazii ke staré kuplířce, *co leží na pytlech zlata líně rozvalená*.¹²³

K této obrazivosti také patří hojně se vyskytující motiv přírody. Ten převažuje například v básni *Sucho*. Do celé básně je sice opět promítáno socialistické téma, přesto však je hlavním rysem této básně popisnost, která Kainarovi říká pane a kterou mistrně ovládá. Báseň díky tomu není tolik přepolitizovaná, jako tomu je bohužel u většiny básní této sbírky. Motiv plující řeky také nacházíme v básni *Stalinova řeka*. Motiv přírody lze najít ve spoustě básních *Veliké lásky* a je zde velmi dominantní.

Stejně tak se napříč celou *Láskou* občas objeví i oblíbený obraz hniloby, ačkoli je vždy dán do kontrastu se vším socialistickým, jež hřeje slunce. Právě kvůli tomuto věčnému slunci sbírka tolikrát vyznívá přímo naivně. Tento obraz slunce socialismu se v poezii této doby velmi hojně používal a ani Kainar této standardizaci neušel. Tato skutečnost je trochu smutná pro autora, jenž byl v předchozích sbírkách mistrem popisnosti a malířem realistických obrazů. Přesto je však občasná obrazivost pozitivní záležitostí celé sbírky, bez níž by se člověku ze samého socialismu začalo dělat ještě více nevolno. Z tohoto důvodu je pak tak milá například báseň *Jarní*. Sbírkou sice uzavírá a je až na samotném konci, přesto si však člověk odpočine.

Jedna z básní, na které je vidět, jak Kainar sklání hřbet, poslušně zavírá oči před sebou samým a uhýbá názorově, jen aby vyšel vstříc době, je báseň *Teorie*. U této básně dodnes nevěřícně kroutím hlavou, ačkoliv už si mnohem lépe umím představit důvody, kvůli nimž Kainar takovéto řádky psal.

¹²² Báseň *Topiči velkých lokomotiv* (tamtéž)

¹²³ Báseň *Hybeš* (tamtéž)

„Koktáš-li ovšem verše
o sobě,
o té své záhadné
a čiré osobě -
pro všechny věky
shoříš svatosvatě.“

(Josef Kainar – *Teorie*)¹²⁴

Kainar sice byl básníkem, z jehož veršů promlouvala jeho vlastní osoba jen velmi úsporně a pomálu, přesto si však myslím, že i když psal tuto báseň zřejmě jen v souladu s dobovou směrnicí umění, nemohl tomu doopravdy věřit. A pokud skutečně věřil, věřil násilím. Když si vybavím pozdější sbírku *Člověka hořce mám rád*, nemůžu tuto jeho *Teorii* jinak než zpochybnit. Možná si toho byl Kainar vědom už tenkrát, možná se jen nacházel tou dobou až příliš v oku tornáda socialistického režimu, že v mu to všechno došlo až zpětně, ale když se v jedné básni z jeho *člověčí* sbírky svěřuje, že chce napsat báseň, která *bude mít na hrotu dvě kapky krve*¹²⁵, muselo mu být jasné, že k napsání takové básně doopravdy musí *básníka ubývat*.¹²⁶

Podobně jako u této básně se i u celé sbírky stále nemůžu zbavit oné neupřímnosti a naivity. Když srovnám, jak sympaticky skutečný dokázal Kainar být ve svých blues, jak krutě reálný zvládl vykreslit svět v *Osudech* a *Nových mýtech* a jak sentimentálně a lidsky vyzníval ve sbírce *Člověka hořce mám rád*, nedokážu se přimět k tomu, abych mu *Velikou lásku* věřila.

V mých očích zůstává tato sbírka jako snaha zachránit se jako básník. Zůstat čtený, vydávaný. Smět dál psát. *Veliká láska* pro mě zůstává dílem, které mezi ostatními Kainarovými sbírkami sedí přišpendleno násilně.

¹²⁴ Tamtéž

¹²⁵ Báseň *List*, KAINAR, Josef. *Vybrané spisy 2*, s. 335. Praha: Československý spisovatel, 1989

¹²⁶ Báseň *Teorie*, KAINAR, Josef. *Veliká láska*. Praha: Československý spisovatel, 1950

5 PROČ?

„A dnes muž opouští svou lásku
která ještě spí
Lovit sám v sobě
stará tajemství“

(Josef Kainar – Verše od vody)¹²⁷

Stejně tak i pro nás nastal čas opustit Kainarovu *Lásku* a vydat se do hlubin, jejichž dno je i po všech těch letech stále lepkavé a zrádné.

Při nahlížení pod pokličku Kainarova života a následně při jednotlivých analýzách obou básnických sbírek jsme mohli zaznamenat, že básníková nutnost reagovat na politické události s ním šla ruku v ruce již od dob publikační činnosti v časopise *Rovnost*. Byl to zřejmě právě *Kain*, který byl jakýmsi Kainarovým alter egem a který Kainara poháněl do centra politického dění. Je také třeba mít v paměti to, že doba vždy, ať už přímo nebo nepřímo, ovlivňuje člověka, a člověk naopak zase ji. Tento základní princip determinace neplatí v umění o nic méně. S přihlédnutím na to, že doba socialistického realismu byla navíc dobou, která striktně a jasně vymezovala umění a upravovala jej k obrazu svému, nemůžeme mít Kainarovi za zlé, že se jako umělec s touto dobou svezl.

Veliká láska by ani nebyla takovým otazníkem, kdyby se Kainarova následující tvorba vrátila do onoho brilantně ostrého stylu, kterým Kainar ohromoval a kterým si vydobyl své místo na výsluní. Otázka *Proč?* je naléhavá zejména proto, že jeho tvorba už poté nikdy nebyla stejná. Všechny další jeho básnické sbírky byly podivně choulostivé a nejisté.

Svědčí to o tom, že Kainar ten svůj nesmírný talent, s nímž svou básnickou cestu započal, na této cestě ztratil, když v padesátých letech klopýtl při pokusu vyjít umění vstříc.¹²⁸

Jaká hnací síla poháněla tedy Kainara k napsání *Veliké lásky*, ke sbírce, která navždy podepsala básníkovi jeho básnický ortel?

¹²⁷ KAINAR, Josef. *Moje blues*. Praha: Československý spisovatel, 1966

¹²⁸ *Blues o mrtvém vrabci* [dokumentární film]. Režie Štěpán Kačírek. ČR, Česká televize, 2005

Přirozeně se jako první nabízí odpověď, že Kainar, nešťastný a unavený z poválečného světa, chtěl někam patřit. Proto měnil sám sebe, a proto začal psát verše tolik odlišné a proměněné.¹²⁹

*„Jsem sebou jenom
mezi soudruhy“*

(Josef Kainar – Exkomunikace)¹³⁰

Srdce, jenž tyto verše psalo, bylo přece jen ještě mladé, plné nadějí a ideálů a mladická odhodlanost a energie se snadno nechá vzburcovat k boji. Lze vzpomenout například Jiřího Wolкера, který psal bojovné verše podobného stylu, který *pro spravedlnost světa chtěl se bít*.¹³¹ Kainarův entuziasmus a zapálení pro socialismus jsou zde obdobné.

Kainar skutečně již mohl být unavený z existencialismu a světa v rozkladu. Možná se chytil ideologie komunismu, jako se tonoucí chytá svého stébla trávy. Verše Majakovského pak přišly ruku v ruce s touto ideologií.

Podobně jako jiní spisovatelé i Kainar zažil hrůzy protektorátu, Mnichova a války. Když se nabízí možnost, jak tyto nešťastné záležitosti napravit, cítí zřejmě každý odpovědnost za další osud své země. Umění je navíc jednou z nejelegantnějších možností, jak k lidu promlouvat.

Další možnost, která se nabízí, může souviset s jeho neustálým hledáním smyslu a funkce poezie. Možná v hloubi duše cítil, že surrealismus a existencialismus už nemůže v poezii dlouho přežít. Rozhodně ne v době, v níž taktovkou mával Sovětský svaz.

Mohlo se tedy jednat jen o jakýsi experiment, o pokus naladit poezii na jinou notu, navázat na Majakovského a čekat, co se stane.

Dobová situace totiž potřebovala svůj vlastní plášť umění ušitý na míru, který jí zcela padne. Je možné, že Kainar jako básník uznávaný cítil potřebu se tohoto úkolu zhostit.

*„Já ze své čestné
funkce literáta*

¹²⁹ POHORSKÝ, Miloš. *Veliké a hořké lásky a sny*, s. 322. In: Kainar, Josef. *Vybrané spisy 2*. Praha: Československý spisovatel, 1989

¹³⁰ KAINAR, Josef. *Veliká láska*. Praha: Československý spisovatel, 1950

¹³¹ Báseň *Epitaf*, WOLKER, Jiří. *Pro spravedlnost šel se bít*. Praha: Státní nakladatelství dětské knihovny, 1961

*vítám k nám slunce
z rozdělovny zlata.“*

(Josef Kainar – *Schůze před průvodem*)¹³²

Stejně tak je možné, že *Veliká láska* byla pro Kainara jistým strategickým tahem, předem plánovaným a promyšleným. Mohlo jít o touhu zachovat si čestnou pozici v komunistickém režimu, jež bude hrát v jeho prospěch. Kainar by se tím nemusel vzdát jisté pohodlnosti, která z této pozice vyplývala. Ostatně bez *Veliké lásky* a věrnosti k svazu by se Kainar jen těžko mohl později uchýlit na Dobříš a psát své verše na zámku. To jistě znamenalo jistý komfort, který rozhodně nebyl dostupný každému.

Přirozeně se také mohlo jednat o strach z potrestání, z nepřijetí a z odmítnutí. Kainar byl člověk velice citlivý, lidský a niterní. Byl společenský a družný. S lidmi mluvil převážně o nich a jen velmi málo mluvil o sobě.¹³³ Představa, že bude politickým štvancem, že bude za svou velkou tvorbu haněn a odsuzován, mohla pro jeho člověčí povahu být neúnosná, proto raději vzal situaci do svých rukou, sám se ujal sebekritiky, ohnul hřeb a přizpůsobil se. Patrně nedokázal před socialismem utéct jako například Ivan Blatný a zachovat si tvář individualisty, patrně také v centru dění slyšel všechnu hanu, která poté na Blatného hlavu padala, a nedokázal ji sám promlčet ani v jednom ze svých rozhlášek.¹³⁴ Uvězněn byl za své verše také například Jan Zahradníček.

Nejčastěji znějícím názorem zůstává ten, že byla Kainarova slepá oddanost Sovětskému svazu, která se ve sbírce vyskytuje, přijata násilně.

Doba, která mezi *Osudy* a *Novými mýty* uplynula, je velmi krátká. *Veliká láska* přichází prudce a bez varování v plné sovětské síle. Jako by autor odjakživa smýšlel tímto způsobem. Únor 48 sám o sobě znamenal jisté násilné přijetí. Byli jsme sice schopni vypátrat náznaky, díky nimž působí drastický přerod básníka poněkud plynuleji, přesto však změna, kterou autorova poezie prodělala, stále vyhlíží velmi náhle. Takto prudká změna se jen zřídka děje na tak krátce vymezeném časovém prostoru. Básník potřebuje čas.

¹³² KAINAR, Josef. *Veliká láska*. Praha: Československý spisovatel, 1950

¹³³ BLAHYNKA, Milan. *Člověk Kainar*, s 9-10. Ostrava: Profil, 1983

¹³⁴ Tamtéž, s 144

S tím by mohl souviset i fakt, že Kainar žil celý život v hmotném nedostatku. Od svazu si často půjčoval peníze na živobytí, vybíral si zálohy na své sbírky, pro něž ještě neměl ani podkladový materiál a které následně vydělaly menší částku, než s jakou autor počítal a jakou si od svazu vypůjčil. Měl tudíž neustále dluhy.¹³⁵

S touto skutečností jdou pak ruku v ruce i jisté závazky, které Kainar vůči svazu měl. Jde samozřejmě jen o spekulace, může být však možné, že Kainar v tomto směru dlužil svazu jakoukoliv laskavost, o kterou ho svaz požádá, včetně bezmezní věrnosti jak bytostní, tak básnické. V této pozici je potom těžké cokoli odmítnout.¹³⁶

Zdali je některá hypotéza *ta* opravdová, to je otázka, kterou může zodpovědět pouze básník sám. Je možné, že jsme se pravdě přiblížili, jak nejlépe jsme mohli, je možné, že nám zůstává stále stejně vzdálená. Pravděpodobně však neexistuje jedna přímá odpověď na to, co se přihodilo, že básník po této sbírce již nenašel sílu pro podobně znamenitou tvorbu. Možná ani nemohl. Možná, že Veliká láska zůstala ocelovou koulí u básníkovy nohy, kterou už napořád táhl životem a nikdy se ji nezbavil. Nic na světě však není pouze černobílé. Pravda může vést někde uprostřed. Může obsahovat zlomek každé výše zmíněné domněnky.

Že si je autor svého úpadku vědom a že své *Lásce* nepřikládá žádný klíčový význam, je patrné hned na několika příkladech.

V rozhovoru pro Lidové noviny později například Kainar sám na sebe řekl, že nebyl dospělým socialistou ani dospělým básníkem. Podotkl také, že je rozdíl mezi tím, když takovou tvorbu psal člověk v roce 1950, a když ji někdo píše o deset let později, roku 1960. Znamenalo by to podle něj, že ještě v roce 1960 jsou mladí básníci nejistí marxisté.¹³⁷

Už výše je také zmíněno, že v besedě Plamene 1964 č.5. se Kainar pokorně přiznal k tomu, že jeho *Veliká láska* byla „jistě určitý básnický omyl.“¹³⁸ Chvilí před svou smrtí

¹³⁵ Blues o mrtvém vrabci [dokumentární film]. Režie Štěpán Kačírek. ČR, Česká televize, 2005

¹³⁶ Tamtéž

¹³⁷ BLAHYNKA, Milan. *Člověk Kainar*, s 172. Ostrava: Profil, 1983

¹³⁸ Tamtéž, s 142

Kainar také na svých verších opět dokazoval, jak upřímnou má schopnost sám sebe nešetřit, když psal, že člověk je *vskutku vydařený případ*.¹³⁹

Ke sklonku svého života se však Kainar vyznává také k tomu, že nelituje ničeho, co v životě napsal, že lituje jen *svého klavírního koncertu, který už nenapíše*.¹⁴⁰ Nejspíš si i Kainar sám byl vědom, že vše, co vydal a napsal, k němu zkrátka patřilo. Všechno na jeho cestě ho utvářelo, ovlivňovalo a formovalo do osoby, která před našima očima stála v jeho posledních verších stejně malá a zranitelná, jako jsme my všichni.

Ať už byly Kainarovy tehdejší pohnutky jakékoliv, zůstává jediné. Kainar už poté nikdy nenašel cestu ven. Znovu už nenapsal sbírku, která se by se jeho prvním třem sbírkám vyrovnala.

Na sklonku svého života se nešťastný a snad i zlomený uchýlil do centra politického dění na Dobříš. Kainar často chodil k rybníku, brnkal si na kytaru a zúčastňoval se schůzí. Ke konci života v roce 1970 přijal funkci předsedy přípravného výboru Svazu českých spisovatelů (SČS), což mu následně spoustu lidí mělo za zlé. Snad za to mohla jeho složitá finanční situace, kterou v podstatě trpěl celý život. Podle slov Milana Uhdeho si chtěl Kainar necelé dva roky před svou smrtí nechat vyzvednout v Brně svou koncertní kytaru a vydělávat si na živobytí nikoliv psaním a poezií, ale hraním.¹⁴¹

I podle těchto slov se nechce věřit, že by Kainarovy činy mohly být kdy myšleny špatně. Z poněkud smutného básníka konce si srdce chce myslet, že Kainar prostě neměl na výběr.

Těžko se na otázky podobného typu odpovídá, zejména protože Kainarova osobnost byla a zůstává nesnadno přístupná. Kainar se nikdy nesevřoval s tím, jakým způsobem svou velkou poezii tvoří. Odpovědi na tyto otázky nosil hluboko v sobě jako tajemství.¹⁴²

Josef Kainar dodnes zůstává v paměti české literatury jako velký básník, a to zejména jako autor *Příběhů*, *Nových mýtů* a *Osudů*, prvních jeho tří básnických sbírek, které zůstávají tím nejhodnotnějším, co Kainar napsal.

¹³⁹ Tamtéž

¹⁴⁰ Báseň *Klavírní koncert*, KAINAR, Josef. *Básně a blues*. Praha: Československý spisovatel, 1978

¹⁴¹ Blues o mrtvém vrabci [dokumentární film]. Režie Štěpán Kačírek. ČR, Česká televize, 2005

¹⁴² BLAHYNKA, Milan. *Člověk Kainar*, s 9. Ostrava: Profil, 1983

ZÁVĚR

Cílem bakalářské práce bylo analyzovat dvě básnické sbírky Josefa Kainara, nahlédnout do jejich souvislosti s kulturně politickou literární situací dané doby, pokusit se podhalit alespoň nepatrná vodítka, jež naznačovala Kainarovu cestu od *Nových mýtů* k *Veliké lásce* a nastínit možné odpovědi na otázky ohledně básnickovy proměny.

Josef Kainar opustil tento svět ve čtyřiapadesáti letech. Přesto však byl jeho život velmi produktivní a proměnlivý. Dějiny naší literatury si budou Kainara pamatovat díky různorodosti jeho básnických děl, schopnosti reálně vyobrazit svět každodenní reality, společně s dovedností ironie a satiry, s níž psal své rozhlásky. Neméně významně obohatil svým blues i svět hudby. Jeho cesta životem byla občas strastiplná a velmi křivolaká, přesto však opustil tento svět jako básník, jenž se těší velké oblíbenosti dodnes. Byl osobností, která vynikala svou schopností přizpůsobit se.

V první části bakalářské práce jsem se snažila o podání obecného přehledu kulturně společenské literární situace Kainarovy doby. Věnovala jsem se zde především podmínkám proměny poválečné literatury v literaturu socialistického realismu, a to především v oblasti poezie.

V druhé kapitole jsem se zaměřila na život Josefa Kainara, pokusila jsem se vymezit Kainarovy úplné začátky, naznačit jeho tvůrčí činnost v novinách a nahlédnout také na několik událostí, které mohly Kainarovu cestu k *Veliké lásce* ovlivnit. Stručně jsem se také dotkla období, jež po této sbírce následovalo.

Následně jsem se věnovala analýze obou básnických sbírek, které jsem doplnila i o několik kritických reflexí. Zde jsem se také pokoušela najít několik dobových souvislostí. Do kapitoly o *Veliké lásce* jsem taktéž zařadila svou vlastní krátkou interpretaci sbírky, kde představuji vlastní názor na toto dílo.

Poslední kapitola této bakalářské práce obsahuje několik drobných hypotéz o problematice Kainarovy proměny. Pokusit se zodpovědět otázku „Proč?“ bylo náročné zejména kvůli nepřístupnosti Kainarovy osobnosti, také však proto, že celá problematika zůstává poněkud mlhavou a choulostivou.

Na konci této práce jsem došla k závěru, že nic na světě není černobílé a že Kainarova *Veliká láska* byla vyústěním, jemuž nešlo zabránit. Politická situace této doby ovlivnila

řadu autorů, vzdorovat bylo těžké a Kainar, ať už jeho důvody byly jakékoliv, musel reagovat. A nebyl by to Kainar, aby nebyl tematikou, o které píše, naplněn až po okraj.

Téma této bakalářské práce jsem zpracovávala z vnitřní potřeby pochopit souvislosti Kainarovy sbírky hlouběji. Ačkoli jsem se pronikání do této problematiky trochu bála, byla jsem nakonec vděčná za všechno, co jsem se díky této práci dozvěděla. Přestože zde nebylo řečeno nic, co by bylo nové nebo šokující, celkové shrnutí práce, myslím, poskytuje možnost udělat si na celou problematiku vlastní názor.

Josef Kainar byl vždy básníkem, jenž byl mému srdci neskonale blízko. Po dokončení této práce se na skutečnosti nic nezměnilo. Všechny informace, které jsem zde získala, mi autora naopak ještě více přiblížily.

Doufám, že, podobně jako mně, pomůže tato práce i ostatním čtenářům udělat si na básníka vlastní názor a neposuzovat vše jen v černobílých barvách. Práce by mohla podpořit chuť k tomu znovu vzít Kainarovy sbírky do ruky, oprášit je a nad jejich verši si připomenout, že více než cokoli jiného je v nich zachyceno hlavně to, že Kainar byl, stejně jako my všichni, jen pouhý člověk...

*„Co stihlo
stihlo tě
s třináctou kytarou
v jediném životě“*

(Josef Kainar – Dvanáct kytar)¹⁴³

¹⁴³ KAINAR, Josef. *Vybrané spisy 3*. Praha: Československý spisovatel, 1966

RESUMÉ

Předmětem bakalářské práce je básník Josef Kainar a dvě jeho básnické sbírky, *Nové mýty* a *Veliká láska*. Cílem bakalářské práce je nahlédnout na problematiku těchto básnických sbírek, analyzovat je a zasadit je do kontextu jednak kulturní a společenské literární situace doby, jednak autorova života. Práce dále obsahuje vlastní subjektivní interpretaci sbírky *Veliká láska* a v samotném závěru nabízí možné způsoby výkladu básnickovy proměny.

Klíčová slova: Josef Kainar, *Nové mýty*, *Veliká láska*, 40. a 50. léta 20. století, komunismus, satira, ironie, poezie, literatura, existencialismus, socialistický realismus

The topic of this bachelor thesis is the work of Josef Kainar and two of his collections of poems, *New myths* and *the Great Love*. The goal of this thesis is to look at these two collections, analyze them and to put them in the context of the culture and political situation of his time and also in the context of his life. The thesis also contains my subjective interpretation of *The Great Love* and possible explanation of Kainar's artistic change.

Keywords: Josef Kainar, *New myths*, *the Great love*, 1940s, 1950s, communism, satire, irony, poetry, literature, existentialism, social realism

SEZNAM LITERATURY**Knihy Josefa Kainara:**

KAINAR, Josef. *Básně a Blues*. Praha: Československý spisovatel, 1978

KAINAR, Josef. *Moje blues*. Praha: Československý spisovatel, 1966

KAINAR, Josef. *Nové mythy*. Praha: Československý spisovatel, 1946

KAINAR, Josef. *Stará a nová blues*. Praha: Československý spisovatel, 1984.

KAINAR, Josef. *Veliká láska*. Praha: Československý spisovatel, 1950

KAINAR, Josef. *Vybrané spisy 2*. Praha: Československý spisovatel, 1989

KAINAR, Josef. *Vybrané spisy 3*. Praha: Československý spisovatel, 1966

Ostatní zdroje:

BÍLEK, Petr. *Existencialismus v poválečné próze a poezii*. Česká literatura 51, 2003, č. 6

BLAHYNKA, Milan. *Člověk Kainar*. Ostrava: Profil, 1983

Blues o mrtvém vrabci [dokumentární film]. Režie Štěpán Kačírek. ČR, Česká televize, 2005

BURIÁNEK, František. *Česká literatura od r. 1945 do současnosti*, s. 9. Praha: Karlova univerzita v Praze, 1965

DOSTÁL, Vladimír. *Bez sebekritiky není cesty vpřed*. Tvorba, 1951

HAMAN, Aleš. *Česká literatura po roce 1945*. Praha: FORTUNA, 1990.
ISBN 80-85298-04-X

PAVLOK, Bohumil. *Marxistický mýtus*. Akord XIII, 1947

POHORSKÝ, Miloš. *Veliké a hořké lásky a sny*. In: Kainar, Josef. *Vybrané spisy 2*. Praha: Československý spisovatel, 1989

SVOBODA, Jiří. *Kainarovy Nové mýty a Osudy*. In: Rok 1947. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR

UHDE, Milan. *Má čítanka – Josef Kainar*. Revue Politika 2005 č. 2. dostupné online:
<https://old.cdk.cz/rp/clanky/246/ma-citanka-josef-kainar/>

WOLKER, Jiří. *Pro spravedlnost šel se bít*. Praha: Státní nakladatelství dětské knihovny, 1961
